

איסור לא תרצח ביחס לנכרים

תוכן המאמר

- א. דינו של ישראל שהרג נכרי
- ב. האם ישראל שהרג נכרי עבר על איסור לא תרצח והאם דינו מסור לשמים?
- ג. מתי אומרים "טוב שבגויים הרוג" ומתי נאמר "לא מעלין ולא מורידין"?
- ד. "אין מורידין" – האם פירושו שאסור להוריד או שאין מצוה להוריד?
 - ה. בירור שיטת הרמב"ם בענין "אין מורידין"
 1. סתירה בדברי הרמב"ם.
 2. קושיות המנחת חינוך על הבית יוסף וההולכים בשיטתו.
 3. ישוב קושיות המנחת חינוך ובירור שיטת הרמב"ם.
 - ו. בירור השיטות שיש איסור תורה בהריגת נכרי.
 - ז. האם נכרי, שעבר על אחת משבע מצוות בני נח, נחשב לגברא קטילא?
 - ח. היש חובה להעמיד לדין נכרים העוברים על שבע מצוות בני נח?
 - ט. הריגת בני שכס ע"י שמעון ולוי.
 1. מחלוקת הרמב"ם והרמבן בענין הריגת בני שכס.
 2. הסבר מחלוקתם עפ"י החתם סופר.
 3. קושיות הר"ן והמהר"ל על הרמב"ם ותשובות עליהן.
- י. סכום.

איסור לא תרצח ביחס לנכרים

א. מה דינו של ישראל שהורג אינו יהודי?

מכילתא משפטים פרשה ד':

"וכי יזיד איש על רעהו" – להוציא אחרים. איסי בר עקיבא אומר: קודם מתן תורה היינו מוזהרים על שפיכת דמים לאחר מתן תורה תחת שהוחמרו הוקלו (?). באמת אמרו: פטור מדיני אדם ודינו מסור לשמים".¹

מה כונת המכילתא במשפט "לאחר מתן תורה תחת שהוחמרו הוקלו"? אפשר לפרשה בשלשה דרכים:

א. **מרכבת המשנה:** המכילתא תמחה כיצד יתכן שלאחר מתן תורה הוקל לגבינו דין שפיכות דמים בעוד שלפני מתן תורה היינו מוזהרים על שפיכות דם של גוי? ועל כך השיב איסי בר עקיבא שאיסור שפיכות דמים נשאר בעינו, ורק ביחס לעונש יש הקלה.

ב. **משך חכמה:** (שמות כא, יד). דברי איסי בר עקיבא אינם בדרך של תימה אלא על דרך החיוב, וכונתו, שכיון שאחר מתן תורה הוחמר דמם של ישראל ונעשו חשובים יותר בעיני מלכו של עולם לכן הוקלו ואינם נהרגים על הריגת גוי.

וממשיך המשך חכמה וכותב:

"ומהאי טעמא נראה דאדם המזיק לעכו"ם חייב לשלם, אע"ג דאם הורגו אינו נהרג ולא שייך בזה ולא יהיה ממונו חמור מגופו² דטעמא דפטור בהורגו משום שקשה בעיני השם להרוג ישראל ויקר המותה לחסידיו מה שאין כן ממונו ודו"ק".

ועוד כתב שם:

"ויתכן משום דישאל שהרג בן נח איכא מלבד חטא הרציחה עוד עוון דחילול השם יתברך, וכמו שהפליגו בירושלמי אלו מציאות (בב"מ): "ניחא ליה לשמוע ברור אלותהון דיהודאי מן כל אגר עלמא" כל שכן ברציחת גופו החילול השם. ובזה אמרו אין יוה"כ ותשובה ויסורים וכו', רק מיתה ממרקת וכו', "אם יכופר לכם העון הזה עד תמותון",

1. עויין בתורה שלמה מקורות מקבילים למכילתא זו עם שינויים קלים.

2. בשאלה זו כבר דנו הבית מאיר אבן העזר סימן י"ז ס"ק כ"ג. והשער המשפט סימן תח, ובשו"ת פני מבין רלט א, ובאורח למישור על דרכי משה הארוך ס"י קנח. ובספר בני ישראל ובני נח בפרק גזל עכו"ם, הרחבנו הדיבור בזה ותירצנו קושיתו של המשך חכמה.

נמצא דין עונש מיתה על חילול השם ואיך יכופר לו על ידי מיתה חטא הרציחה ועל כרחין דינו מסור לשמים ודו"ק". עכ"ל³

ג. דרך נוספת על פי שיטת הר"ן (בחידושי לסנהדרין נז) בדברי הגמרא בב"ק (לח.): איסי בן יהודה בא להסביר דברי הת"ק שאמנם כן תחת שהחמרו ולא שמרו על שבע מצוות בני נח, הוקלו ואין איסור לא תרצח בהריגת גוי, כשם שהותר ממונם, משום שלא שמרו על שבע מצוות בני נח שניתנו להם. ומה שסיים שדינם מסור לשמים, זה רק ביחס לגר תושב, שכיון שקיבל עליו שבע מצוות בני נח חזר למצבו הראשון שלפני

3. אמנם פירוש זה חדש וראוי למי שאמרו אך לענ"ד מדברי הרמב"ם בהלכות רוצח לא משמע כך שכן כתב שם הרמב"ם (רוצח פ"ב הי"א): "(בראשונה) מי שהרג גר תושב אינו נהרג עליו בב"ד שנאמר וכי יזיד איש על רעהו, ואין צריך לומר שאינו נהרג על העובד כוכבים ואחד ההורג את עבד אחרים או ההורג עבדו הרי זה נהרג עליו שהעבד קיבל עליו מצות ונוסף על נחלת ה". משמע מדברי הרמב"ם שמה שאין ישראל נהרג על הריגת ג"ת זה משום שלא קיבל עליו שאר מצוות ואינו נמנה על נחלת ה' ואינו בגדר "רעד" ולא משום שבמעשה הריגתו נעשתה עבירה חמורה יותר שאין עליה כפרה ויעויין שם בכ"מ בסוף ה' יא שכתב: "ומ"ש שהעבד קיבל עליו מצות ונוסף על נחלת ה'", בא רבינו ליתן טעם למה חייבים על העבד ולא על ג"ת, מפני שהעבד קבל עליו מצוות ישראל ונוסף על נחלת ה' שהם ישראל משא"כ ג"ת". עוד קשים לענ"ד דברי המשך חכמה, שכן הרמב"ם בהלכות תשובה פ"א הי"ד כתב:

"... עבר על כריתות ומיתות ב"ד ועשה תשובה – תשובה ויה"כ תולין ויסורין הבאים עליו גומרין לו הכפרה, ולעולם אין מתכפר לו כפרה גמורה עד שיבואו עליו יסורין, ובאלו נאמר: (תהלים פט, לג) 'ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם', במה דברים אמורים בשלא חילל השם בשעה שעבר, אבל המחלל את השם, אעפ"י שעשה תשובה והגיע יו"כ והוא עומד בתשובתו ובאו עליו יסורין, אינו מתכפר לו כפרה גמורה עד שימות. אלא תשובה, יו"כ ויסורים שלושתן תולין ומיתה מכפרת, שנא': (ישעיה כב, יד) 'ונגלה באזני ה' צבא' אם יכופר העון הזה לכם עד תמותו". הרמב"ם דן בהלכה זו באחד שעבר על כריתות ומיתת ב"ד וחילול ה', ועל כך תשובה ויה"כ ויסורים ומיתה מכפרים. הרי שלמרות שחייב מיתה כפולה מצד מיתת ב"ד ומצד חילול ה' – מיתתו מכפרת. ולא כפי שכתב המשך חכמה שאם יהרגוהו על חילול ה' לא יהיה במה לכפר על מיתת בית דין. ואם נאמר שאם ב"ד יהרגוהו, הרי לא יתקיים בו דין יסורים – זה אינו, כי יסורים יכולים לבוא לאחר המות וכפי שהסביר שם הלחם משנה אליבא דרבנן החולקים על ר"א ושהרמב"ם פסק גם כרבנן וגם כר"א וההבדל ביניהם של"א היסורים מכפרים לפני המיתה ורבנן סבורים שהיסורים של אחר המיתה ימקרו ויבאו לו כפרה גמורה. ועוד תמוה לומר שאדם שחייב פעמיים מיתה כגון שעבר בשבת על שתי אבות מלאכה לא יבצעו בו דין מיתה כי לא יהיה לו במה לכפר על חיוב מיתה השני? ועוד הקשה מו"ר הרב אבגדר נבנצל מדוע בהריגת יהודי אין משום חילול ה'?

מתן תורה, וכפי שיבואר להלן. כך למד כנראה המנחת חינוך במצוה לד.
לפי דעתי, זו גם דעת הרמב"ם והיראים כפי שנראה בהמשך.³
הרמב"ם בהלכות רוצח פ"ב הי"א פסק כדברי המכילתא: **ההורג ג"ת
ואין צריך לומר עובד כוכבי אינו נהרג בבי"ד.**

ב. האם ישראל שהרג גוי עבר משום לא תרצח והאם דינו מסור לשמים?

הכ"מ כתב על דברי הרמב"ם שצוטטו לעיל:
"וזה שכתב אינו נהרג עליו בבי"ד, כלומר, אבל בדיני שמים חייב"
(עפ"י המכילתא שהובאה לעיל).
ויש לברר אם דברי הכ"מ מתיחסים לרישא של הרמב"ם דהיינו להורג ג"ת
או גם לסיפא להורג גוי סתם?
דומני שהרמב"ם למד שדברי המכילתא מתיחסים רק לג"ת שהרי כתב:
"ובראשונה"⁴ מי שהרג ג"ת אינו נהרג עליו בבי"ד שנא': וכי יזיד איש
על רעהו". והם דברי המכילתא, והוסיף וכתב: "ואין צריך לומר
שאינו נהרג על העובד כוכבים".

מכאן שהרמב"ם למד שדברי המכילתא מתיחסים רק לג"ת, ורק בזה הדין
מסור לשמים, אבל בהורג גוי סתם לא שמענו. וכן משמע מדברי הרמב"ם
בראש הלכות רוצח שכתב שם:

"כל ההורג נפש אדם מישראל⁵ עובר בלי"ת שנאמר לא תרצח"

כלומר רק על נפש אדם **מישראל** עוברים בלא תרצח.

כך גם הבין המנחת חינוך במצוה לד שכתב שאין הגויים בכלל איסור לא

3. על פי הסבר זה נבין גם את פסקו של הרמב"ם (הלכות מלכים פרק ח הלכות ט – י) שנכרי
שמיאן לקבל על עצמו שבע מצוות בני נח – יהרג. וטרחו המפרשים למצא מקור לכך ומדוע
באמת יהרג? וני"ל שכיון שהנכרים לא קיימו שבע מצוות בני נח הותר ממונם וגופם, עד שיקבלו
אותן עליהם מחדש, וישובו למסגרת האנושית המקובלת.

4. למילה 'בראשונה' אין שום משמעות והיא כנראה תוספת צנזורה ובדפוסים רומי ואמסטרדם
אינה מופיעה וכנראה שגם בדפוס שהיה לפני הכ"מ לא היתה מילה זו.

5. זו הגירסא המדויקת כפי שמופיעה במהדורת פרנקל ולא כפי שמופיעה במהדורות שלנו
שהשמיטו המילה "מישראל". זו גם הגירסא שהיתה לפני המנחת חינוך.

למעשה גירסא זו מתייבבת מתוך המשך דברי הרמב"ם שכתב: "ואם רצח בזדון בפני עדים
מיתתו בסייף שנא': ינקם ינקם, מפי השמועה למדו שזו מיתת סייף. בין שהרג את חבירו
בברזל בין ששרפו באש מיתתו בסייף" (שם הי"א). זה ברור שדברים אלו נכונים רק בהורג
ישראל ולא בהורג גוי שהרי אין ענש בידי בי"ד בהריגתו. על כרחינו אנו אומרים שהלכות אלו
עד פ"ב הי"י עוסקות כולן בהריגת ישראל. ומשם והלאה החל הרמב"ם לדון בדיני הריגת ג"ת,
גוי ועבד כנעני.

תרצח אף לא ג"ת. והאיסור להרוג ג"ת נובע מהחיוב להחיותו, וכיום שאין ג"ת נוהג לדעת הרמב"ם, דינו כעכו"ם רגיל.^{5*}

וכן עולה מדברי היראים סי' רמח:

"ואינה נקראת רציחה אלא מישראל דכתיב אשר ירצח את רעהו. רציחת רעהו נקראת רציחה, באדם אחר אינה נקראת רציחה... תולדות הרציחה שלא להרוג הגויים כדתניא בע"ז פ"ב הכותים ורועי בהמה דקה לא מעלין ולא מורידין".

היראים מכנה איסורי דרבנן בשם תולדות כפי שכתב בהקדמה לספרו. כנראה שהיראים למד ג"ש מדרשת המכילתא שהובאה לעיל לפסוק זה. וכמו ששם המילה רעהו ממעטת אחרים (גויים כולל ג"ת) כך גם כאן המילה רעהו ממעטת אחרים. וכך יצא שהגויים התמעטו לא רק מעונש של לא תרצח אלא גם מהאיסור של לא תרצח. אפשר שאף הרמב"ם למד כיראים. או שהוא למד שהמכילתא ממעטת גוי לא רק מהעונש אלא אף מהאיסור כי כך משמע מדברי איסי בן עקיבא שתחת שהוחמרו הוקלו ואף לא הוזהרו על שפיכות דמים. וכן למד המנחת חינוך.

גם **המהרש"ל (יס של שלמה, בב"ק פ"י, כ)** סבור שאין איסור תורה בהריגת גוי כמו שאין איסור תורה בגניבה מגוי, וז"ל:

"וכתב הרמב"ם וכן הסמ"ג וכן הטור שגניבה וגזילה שוין בין ישראל לגוי, וכל הגונב גוי עובר בלאו כאלו גונב מישראל. **ודבר תימה הוא בעיני כי התורה בכללה ובפרטה לישראל ניתנה!?"**

ודברים דומים כתב בספר קובץ שיעורים (פסחים ס"ק צה):

...והנה צריך להבין דמאי שנא לאו דלפני עור (שנוהג בנכרי) מכל הלאוין, שאינן נוהגין בנכרי, כמו לא תגנוב ולא תגזול, שאפי למ"ד גזל עכו"ם אסור, ילפינן ליה מקראי אחריני, וכן לא תרצח...".
ועלינו לברר ענין זה ממקורות נוספים.

ג. מתי אומרים 'טוב שבגויים הרוג', ומתי נאמר 'לא מעלין ולא מורידין'?

מכילתא ויהי בשלח פרשה א (הוצאת הורוויטש-רבין):

"ויקח שש מאות רכב בחור" — משל מי היו הבהמות שהיו טוענין המרכבות? אם תאמר משל מצרים היו והלא נאמר: 'וימת כל מקנה

^{5*} אפשר שלענין זה יחשב לגר תושב מי ששומר ז' מצוות על פי הכתוב בתורה, גם בלי קבלה בפני ג', כפי שכתב הכ"מ (הלכות ע"ז פ"י ו) לענין ישיבה בארץ, וכן כתב בכנסת הגדולה (חוי"מ תכ"ה) וז"ל: קבלה בפני ג' רק להחשיבו כישראל גמור לכל דבריו, לזונו, לפרנסו, לכלכלו ולהשקותו... אולם להציל מסכנת נפשות חייבים גם אם לא קיבל ז' מצוות בפני ג'. אולם רבים חלקו עליהם וגם הרמב"ן והריטב"א שהובאו להלן לא כתבו כן.

מצרים', ואם תאמר משל פרעה היו והלא כבר נאמר: 'הנה יד ה' הוי' ה במקנך אשר בשדה', ואם תאמר משל ישראל היו והלא כבר נאמר: 'וגם מקננו ילך עמנו לא תשאר פרסה', אלא של מי היו? של הירא את דבר ה'". נמצאנו למדין – הירא את דבר ה' הם היו תקלה לישראל, מכאן היה רבי שמעון בן יוחאי אומר: טוב שבגויים הרוג⁶ טוב שבנחשים רצוץ את מוחו".

וכן במסכת סופרים פט"ו הי"ט:

"תני ר"ש בן יוחאי הטוב שבעובדי כוכבים בשעת מלחמה⁷ הרוג, הטוב שבנחשים רצוץ את מוחו, הכשרה שבנשים בעלת כשפים, אשרי מי שהוא עושה רצונו של מקום".

וכן בתלמוד הירושלמי סוף מסכת קדושין:

תני ר' שמעון בן יוחאי: הכשר שבגויים הרוג, טוב שבנחשים רצוץ את מוחו⁸.

וכן במדרש הגדול ובמדרש שכל טוב.

לעומת דברי רשב"י אלו קימת מימרה אחרת:

"תניא העובדי כוכבים והרועי בהמה דקה לא מעלין ולא מורידין" (ע"ז יג ע"ב ושם כו ע"א, סנהדרין נז, ע"א).

לכאורה ברייתא זו סותרת דברי רשב"י וכיצד נקיים שניהן?

התוס' ע"ז כו ע"ב ד"ה "ולא מורידין" תירצו וז"ל:

"וי"ל דהירושלמי דקדושין מפרש היינו בשעת מלחמה, ואע"פ שסתם כנענים עובדי כוכבים ומזלות הם ועוברין על שבע מצוות, מכל מקום אין מורידין דרבינהו בקרא להיתרא דכתיב "והיה לך למס ועבדוך" (דברים כ)⁹.

6. במכילתא עם פירוש המלבי"ם הגירסא היא "טוב שבמצרים" וכן הגירסא בפירושו של רבנו בחיי לתורה שם, וכן ברש"י על התורה פי"ד פסוק ז'. לעומת זאת בתנחומא הוצאת אשכול הגירסא היא "טוב שבעובדי ע"ז". ולפני המהר"ל בפירוש גור אריה היתה הגירסא "טוב שבכותים". ובירושלמי קדושין הגירסא הוא "כשר שבגויים" ובמסכת סופרים "טוב שבעובדי כוכבים". ומרבוי הגירסאות אנו למדים שיד הצנזורה פעלה כאן. עפ"י הדפוסים המוגהים והמדויקים מסתבר שהגירסא היתה "טוב שבגויים הרוג".

7. בפני התוס' ע"ז כו ע"ב, ד"ה "ולא מורידין", לא היו המילים בשעת מלחמה.

8. גם בדברי הירושלמי רבו הגרסאות יש דפוסים שבכלל לא מופיעה בהם הפיסקה "הכשר שבגויים הרוג" ויש נוסחאות שכתוב: "הטוב שבמצרים" והתוס' ע"ז כו ע"ב נראה שגרסתם היתה, "הכשר שבכנענים בשעת מלחמה".

9. וכן כתב המרדכי ע"ז, תתיד. וכן הר"ש משנץ שם, ותלמידי רבינו יונה שם. וכן האריך בדבר המהר"ל בבאר הגולה באר שביעי ד"ה "ובפירוש" וכן בגור אריה על התורה שמות, יד, ז'.

כן משמע מהרמב"ם עבודת כוכבים פ"י ה"א וז"ל:
"אין כורתין ברית לשבעה עממין¹⁰ כדי שנעשה עמהן שלום ונניח אותם לעבוד עכו"ם שנא': 'לא תכרות להם ברית', אלא יחזרו מעבודתם או יהרגו, ואסור לרחם עליהם שנא': 'לא תחנם', לפיכך אם ראה מהם אובד או טובע בנהר לא יעלנו, ראהו נטוי למות לא יצילנו, אבל לאבדו בידו או לדחפו לבור וכיוצא בו אסור, מפני שאינו עושה עמנו מלחמה".

וכן מדבריו בהלכות רוצח פ"ד הי"א:
"אבל עובדי כוכבים, שאין בינינו ובינם מלחמה, ורועי בהמה דקה מישראל וכיוצא בזה, אין מסבבים להם המיתה, ואסור להצילם אם נטו למות, כגון שראה אחד מהן שנפל לים אינו מעלהו שנא': 'לא תעמוד על דם רעד', ואין זה רעד".
מפרשים שונים הקשו,¹¹ אם דברי רשב"י הם רק בשעת מלחמה מה חידש? הרי אותו גוי רודף אחרינו, והבא להרגך השכם להרגו?¹²
ותירץ בעל הכנה"ג בסימן תנ"ה בשלשה אופנים:
א. ...ושמא בא להשמיענו דאפי' אם יכולים אנו להצילו באחד מאיבריו לא נקפיד על זה.
ב. והנכון שבא להשמיענו דאפילו שזה הגוי אינו עושה מלחמה כיון שכלל אומתו עושה עמנו מלחמה עם ישראל אחינו מורידין ולא מעלין והכי דייק הרמב"ם. ומעין זה כתב המהר"ל בפרשת וישלח להסביר את מעשה בני יעקב.
ג. אי"נ, ישראל, כל שחדל עצמו מן המלחמה, אינו יכול להורגו, אבל הגוי כל שבא במלחמה עם ישראל, אף אם ישלים עמו, אינו יכול לכרות להם ברית אלא כשלא יעבוד ע"ז¹³, אבל כל שלא בא בתחילה במלחמה לא מורידין ולא מעלין" עכ"ל.

10. בדפוסים מדויקים כתוב לעובדי ע"ז וכן במהדורת קאפח.
11. רבינו ישעיה לתורה שמות יד ז'. כנסת הגדולה חו"מ סימן תנה, מרכבת המשנה על המכילתא שהובאה לעיל בשם בעל צדה לדרך. ספר קו המדה על המכילתא ובפירוש "זה יחמנו".
12. רבינו בחיי שמות יד ז'. אכן הסביר שהריגת הגוי בשעת מלחמה אליבא דרשב"י היא מדין הבא להרגך השכם להרגו.
13. ויש לעיין אם הכנה"ג התכוון לע"ז בלבד וכפי שגם משמע ברמב"ם הלכות עכו"ם פ"י ה"א או לכל שבע מצוות בני נח כפי שמשמע מהרמב"ם הלכות מלכים פ"י, ואם צריכים גם קבלה בפני ב"ד כדן ג"ת על הסתירה שבין דברי הרמב"ם בהלכות עכו"ם לדבריו בהלכות מלכים עוד נעמוד להלן.

סכום הדברים:

לדעת רב המפרשים טוב שבגויים הרוג נאמר בשעת מלחמה, ואין הכוונה לגוי שרוזף אחר יהודי להורגו, אלא די שאומתו באותו זמן נמצאת אתנו במצב מלחמה, או אם הסתיימה המלחמה והוא שייך לאומה שעשתה אתנו מלחמה ועדיין עובד ע"ז, כפי שכתב הכנה"ג.

ד. "אין מורידין" – האם פירושו שאסור להוריד או שאין מצוה להוריד? בדברי הרמב"ם אפשר לכאורה לדייק לכאן ולכאן. מדבריו בהלכות עבודת כוכבים משמע שאם זו אינה שעת מלחמה יש איסור לאבד או לדחוף לבור בידיים וז"ל שם:

"אבל לאבדו בידו או לדחפו לבור וכיוצא בזה אסור מפני שאינו עושה עמנו מלחמה" (ע"ז פ"י ה"א)¹⁴.

לעומת זאת מדבריו בהלכות רוצח פ"ד הי"א משמע שאין איסור בדבר וגם אין חובה לעשות זאת, וז"ל שם:

"אבל עובדי כוכבים, שאין בינינו ובינם מלחמה, ורועי בהמוה דקה מישראל וכיוצא בה, אין מסבבים להן המיתה ואסור להצילן אם נטו למות, כגון שראה אחד מהם שנפל לים אינו מעלהו שנא': 'לא תעמוד על דם רעך', ואין זה רעך".

ומזה שכתב ביחס להורדה אין מסבבים להן המיתה, וביחס להצלה כתב שאסור להצילן, עולה ברור שלהוריד אין איסור אלא שאין חובה, ולהציל יש איסור.

גם הטור ביו"ד סימן קנח כתב כלשונו של הרמב"ם בהלכות רוצח וז"ל: "עכו"ם שירדו לבור או למקום סכנה אין על הרואה אותם להעלותו אפילו אם יתן לו שכר, ומכל מקום אין מורידין אותם לבור בידיים...".

וכתב שם הב"י וז"ל:

"ומ"ש רבינו ומכל מקום אין מורידין אותן לבור בידיים – שם ברייתא, ומשמע מדברי התוס' דלא למימרא שאסור להורידם, אלא היינו לומר שאינו מצווה להורידם אעפ"י שהם עוברים על ז' מצוות, ומיהו היכא דמקיימין ז' מצוות משמע דאסור להורידם, והא

14. וכן דייק המנחת חינוך במצוה צד, ותמה על הב"י וההולכים בשיטתו, שאין הכונה לאיסור אלא שאין מצוה.

15. תוס' ע"ז כו ע"ב וז"ל שם: "...ואעפ"י שסתם כנענים עובדי כוכבים הם ועוברים על שבע מצוות מכל מקום אין מורידין, דרבינן בקרא להיתרא, דכתיב: 'והיה לך למס ועבדוך'".

דאמרינן במסכת סופרים טוב שבעכו"ם הרוג היינו בשעת מלחמה. וכן נראה מדברי הרמב"ם בפ"ד מהלכות רוצח" עכ"ל. רואים אנו שהב"י נטה לדברי הרמב"ם בהלכות רוצח שאין חובה להוריד אבל אין איסור, ולא כדברי הרמב"ם בהלכות ע"ז.¹⁶ ויש להבין מדוע, ויתבאר אי"ה בהמשך.

בעקבות דבריו כאן, פסק הב"י בשו"ע יו"ד קנח: "עובדי כוכבים (מז' עממין)¹⁷ שאין בינינו וביניהם מלחמה ורועי בהמה דקה מישראל... אין מסבבין להם המיתה ואסור להצילם אם נטו למות...".

והסביר דבריו הש"ך שם ס"ק ב, וז"ל: "כלומר אין מצוה להורגם אעפ"י שהם עוברים על ז' מצוות בני נח, ומיהו היכא דמקיימי ז' מצוות בני נח משמע דאסור להורידן, ב"י וד"מ¹⁸. ומהרש"ל בביאורי הסמ"ג (סימן מח) הוכיח דפירושו דאסור להורידן עיין שם. וכשתעיין בש"ס פרק א"מ (דף כו ע"ב) תראה שאין הוכחתו כלום".

וכן פסק השו"ע בחו"מ סימן תכה ס"ק ה וז"ל שם: "...אבל העכו"ם שאין בינינו ובינם מלחמה אין מסבבין להם המיתה ואסור להצילן...".

והסביר דבריו הסמ"ע שם ס"ק י"ח וז"ל: "שאין בינינו ובינם מלחמה" – דאלו יש מלחמה ע"ז אמרו טוב שבעכו"ם הרוג, והיינו מצווים להורידן ולסבב עליהם המיתה וכן כתבו התוס'. ועיין בספר שבט יהודה כי בזה תשובה למינים והוא שטוב שבמדות העכו"ם הוא זה שדנין דין הריגה ומיתה לחוטאין ואין מחפשינן זכות לעושי עולה ועיין ביו"ד סי' קנח, מדינים אלו". וכוונת הסמ"ע להסביר השו"ע כפי שהסבירו הש"ך לעיל. וכבר גילה הסמ"ע דעתו בהגהותיו על הטור יו"ד סימן קנח בדרישה ובפרישה. יוצא מכאן שהב"י והדרכי משה והש"ך והסמ"ע סוברים שגוי שאינו זהיר בז' מצוות אין איסור אפילו מדרבנן להורידו בידיים לבור. ויעויין בלבוש

16. וכן כתב הדי"מ השלם כאן. וכן כתב הפרישה, ובי"ח חלק על דיוק הב"י כפי שעוד יתבאר.

17. מילים אלו תוספת הם ואינם במקור.

18. וז"ל הדי"מ הארוך: כב"י משמע מדבריו, דלאו למימרא שאסור להורידן אלא היינו לומר שאין מצוה להורידן, אעפ"י שהיו עוברים על ז' מצוות. ומיהו היכא דמקיימי ז' מצוות משמע דאסור להורידן. והא דאמרי במס' סופרים כשר שבגויים הרוג היינו בשעת מלחמה. וכ"נ מדברי הרמב"ם פ"ד מהלכות רוצח, עכ"ל. ויעויין שם בדברי האורח מישור שחלק על הדי"מ והב"י והש"ך והביא ראיות רבות לשיטת הט"ז שיש איסור מדרבנן בהורדת הגוי לבור.

בסימן קנח, שנראה מדבריו שגם הולך בשיטה זו. ולדעתם כך גם סוברים הרמב"ם, הטור והתוס' בע"ז.

הרי שאנו מבחינים בשלשה סוגי גויים:

- א. גר תושב – יש איסור תורה בהריגתו.
- ב. גוי ששומר שבע מצוות בני נח – יש איסור מדרבנן בהריגתו.
- ג. עכו"ם שאינו שומר שבע מצוות – אין אפילו איסור מדרבנן בהריגתו.

וכך אמנם ניסחו את הדבר הרמב"ן והריטב"א.

זה לשון הריטב"א למכות דף ט:

גר תושב – הוא שקבל בבית דין של ישראל לקיים שבע מצוות שנצטוו בני נח כדאיתא בע"ז (סד ע"ב) וכזה מותר להתישב בינינו ולזה נקרא גר תושב, כיון שקבלן בבית דין הוא נקרא בשבע מצוות אלו – מצווה ועושה וכי האנו מצווים להחיותו כדכתיב "וחי אחיך עמך", ואין צריך לומר שאסור לנו לגרום לו שום קטלא וכל שכן להורידו לבור.

ובן נח – הוא שלא קבלם בבי"ד אלא דקים לן שמקיים אותם מעצמו והוא נדון בס כמי שאינו מצוה ועושה, ומדכתיב: "עמד וימדד ארץ ראה ויתר גויים" (חבקוק ג, ו) כדאיתא בב"ק לח, וע"ז סד ב. וכי הא אין אנו מצווים להחיותו וגם אין לנו להורידו בידים ולא לגרום בו שום קטלה כיון דסוף סוף עושה אותם, שאף שאינו מצוה ועושה שכן יש לו קצת כדאיתא התם.

וסתם כותי – הוא שאינו זהיר לקיים שבע מצוות. וכי הא מותר להורידו לבור במקום דליכא איבה. או לגרום לו הריגה כל היכא דנקיט שום עילה כדאיתא בע"ז (כו ב) וכדפרישנא התם גבי הכותים לא מעלים ולא מורידים כלומר במקום איבה... עכ"ל¹⁹.

מדברי ריטב"א אלו יוצא שמותר להוריד לבור ולגרום הריגה, במקום דליכא איבה, לסתם כותי שאינו זהיר לקיים שבע מצוות. ובמקום שיש איבה אין להורידו לבור וכלפיו נאמר: "אין מעלין ואין מורדין"²⁰. אין ספק שגם הב"י והש"ך וההולכים בשיטתם מודים, שבמקום שיש איבה,

19. החזו"א (ב"ק סי' י סק' טו) דן בדברי הריטב"א האלו והתקשה בהם והשאירם בצ"ע.

20. בית מאיר (אבן העזר סימן י"ז) כתב שכל הראשונים, שתירצו הסתירה בין דברי רשב"י לברייתא של "אין מורדין", בזה שדברי רשב"י עוסקין בשעת מלחמה, והברייתא בזמן שלום, אינם מבחינים בין אם הגוי מקיים ז' מצוות או לא. שאם לא כן יכלו ליישב הסתירה ולומר, שרשב"י מדבר באינם מקיימים ז' מצוות, והברייתא מדברת במקיימים ז' מצוות. ואין דבריו מוכרחים ונראה להלן שאחרונים אלו כן מבחינים בין אלו לאלו.

אין להוריד גוי לבור אף אם ודאי לנו שאינו שומר שבע מצוות בני נח. עפ"י יתורצו הרבה קושיות שהקשה בעל אורח מישור על הבי"י, שמגמרות שונות מוכח שיש איסור להוריד גוי לבור אף במקום שאינו שומר שבע מצוות, שאמנם כן הדבר, במקום שיש איבה. ואפשר שבכל המקרים הללו מדובר ביש איבה. ועל כן ניסחו חז"ל הדבר בלשון "אין מורידים" למרות שעקרונית אין איסור להורידו.

כדברי הריטב"א כתב גם הרמב"ן וזה לשונו:

וגוי המוזכר בכל מקום הוא בן נח שלא הוחזק אם מקיים מצוות שלהם אם לאו, ומסתמא אין רובן מקיימין אותן. לפיכך דנו אותן מספק ולא הקפיד עליו, אלא לא מעלין ולא מורדין.
וניכר הדבר ששיטת הרמב"ן זהה לשיטת הריטב"א.
הט"ז בפירושו על השו"ע יו"ד קנח ס"ק א' חולק על הבנת הבי"י בתוס' ע"ז כו ע"ב ומסבירו כך:

"אלא הכי קאמר: (התוס' הנ"ל) שאין צווי מן התורה לבערם **ורבנן אמרו שיש איסור בדבר**, אבל אם עשאו ודאי פטור, כמו שהבאתי מההיא דארבע מיתות בי"ד".

כמו"כ דחה הט"ז את דיוקו של הבי"י מדברי הרמב"ם בהלכות רוצח.
הט"ז הוכיח מסוגיה מפורשת בסנהדרין דף נו, שיש איסור להוריד גוי לבור. כתוב שם בברייתא: "על שפיכות דמים ישראל בעובד כוכבים פטור" ומדייקת הגמרא ממה שלא כתוב מותר אלא פטור שיש איסור להוריד גוי לבור. וכן הוכיח מתוס' ע"ז דף י' שכתבו במפורש שאף לישראל אסור. ע"כ כתב הט"ז שיש איסור בדבר אלא שמחלק בין הורדה בידיים שאסור מדרבנן לבין סילוק הסולם מן הבור שהוא גרמא בעלמא שבזה אין אסור אף מדרבנן וז"ל:

"אלא פשוט שאינו כן ודוקא בידיים ממש שיש בישראל חיוב מיתה אסרוהו רבנן בעובד כוכבים, אבל סיבוב מיתה כגון לקיחת הסולם וכיוצא בו שבישראל פטור ממיתה ב"ד, בעובד כוכבים מותר לכתחילה כל שאין בה משום איבה".

גם הבי"ח כתב שיש איסור ואף בסלוק הסולם והט"ז חלק עליו בענין סלוק הסולם. זו גם דעת המהרש"ל בביאורו על הסמ"ג ס' מח, שיש אסור מדרבנן בהורדת הגוי לבור.

וכן הכריע החזו"א בהלכות עבודת כוכבים סימן סט ס"ק ג. ובחידושו לבבא קמא סימן י' ס"ק טז.

בנקודות הכסף²¹ תירץ שיטת הבי"י ושיטת הש"ך וכתב שמה שכתבו הבי"י

21. לא ברור אם הנקודות הכסף הוא הש"ך בעצמו או בנו.

והש"ך שאין אסור בהורדת הגוי לבור הוא דוקא באינו מקיים ז' מצוות וכפי שכתבו הם בעצמם. אבל במקיים ז' מצוות יש איסור (כנראה מדרבנן כפי שכתב הט"ז בעצמו) ודברי הגמרא בפרק ד' מיתות עוסקים במקיים ז' מצוות וכן התוס' ע"ז דף י ד"ה "חד קטיל אבבא דבי רבי" עוסק בגוי המקיים ז' מצוות²²

נראה שמחלוקת הש"ך והט"ז היא גם מחלוקת רבנו חננאל ורש"י, ע"ז דף יג ע"ב.

הגמרא שם דנה אם יש ענין לקנות עבד עובד כוכבים. הגמרא שואלת לאיזה צורך לקנותו? אם על מנת להורגו, הרי למדנו שאין מורידין? וכתב רש"י: "ואין מורידין אותן לבור להמית אותן בידיים, אלמא עבד עובד כוכבים **אסור** להמיתו בידיים". לעומת זאת כתב רבנו חננאל: "מכלל שאפילו עובד כוכבים אם קנאו ביריד **אינו חייב** לאבדו בידיים".

מכאן שהש"ך סובר כרבנו חננאל, שאין איסור להוריד גוי לבור והט"ז כרש"י שיש איסור להוריד גוי לבור.²²*

סכום הדברים:

גוי שאינו שומר ז' מצוות – לדעת רמב"ן, ריטב"א, ב"י, ד"מ, ש"ך, סמ"ע, ועוד, אין איסור להורגו במקום שאין חשש איבה. לדעת ב"ח, ט"ז, מהרש"ל וחזו"א, יש אסור מדרבנן²³.

גוי ששומר ז' מצוות – לדעת כולם יש איסור מדרבנן להורגו.²³*

22. יעויין בחזו"א סימן סט ס"ק ג שלא נחה דעתו מתירוצו של נקודות הכסף ועיקר כוונתו למה שכתב בדברי התוס' האלו.

22. ובאורח מישור הקשה מכאן, מכח פירוש רש"י לסוגיא, על שיטת הבי"י והש"ך, ולא שת לבו לכך שפרושו של רבנו חננאל מסייע לשיטתם.

23. ויש עוד ראשונים ואחרונים שחלקם נוטים לדעת הבי"י ודעימיה, כגון החינוך לדעת המנחת חינוך, בעל עמודי אור ס"י קנח, המאמר מרדכי סימן קנח, ספר שלמי צבור (דף קמו ע"ב), שו"ת משיב כהלכה (יו"ד סימן ט). וחלקם נוטים לדעת הט"ז, כגון רבנו יונה סנהדרין נז. הגהות אשרי ע"ז פ"ה סק' ה. יראים השלם סימן קעח, מאירי סנהדרין נז, אורח מישור בפירושו על הד"מ, שו"ת פני מבין או"ח סימן רל"ט, משפטי עוזיאל (מהדורא תנינא חלק או"ח סימן י).

23. יש מקשים אם אין איסור תורה בהריגת גוי, אם כן איכא מידי דישראל שרי וכותי אסור, שהרי לכותי אסור להרוג כותי חברו? וכבר הקשה כזאת הר"ן (סנהדרין נז) ביחס לגזל גוי, ותירץ שיש דין גזל בישראל ורק ביחס לכותי אין כי התורה התירה ממונס. כמו כן נאמר ביחס לאיסור רציחה. ועוד שיש איסור רציחה ביחס לגר תושב.

ה. בירור שיטת הרמב"ם בענין "אין מורידין"

סתירה בדברי הרמב"ם

כבר ציינו לעיל שיש לכאורה סתירה בדברי הרמב"ם לענין הורדת עכו"ם לבור. בהלכות עכו"ם פ"י ה"א כתב הרמב"ם שיש **איסור** לאבד או לדחוף עכו"ם לבור ואילו בהלכות רוצח פ"ד ה"א משמע **שאין איסור** שכתב אין מסבבים להם ואסור להצילם. ראינו שהב"י אימץ להלכה את דבריו של הרמב"ם בהלכות רוצח וכך פסק בשו"ע. ויש לברר פשר הסתירה בדברי הרמב"ם ומדוע הב"י נטה לדברי הרמב"ם בהלכות רוצח?

קושיות מנחת חינוך על ב"י וההולכים בשיטתו

המנחת חינוך (מצוה צד) עמד על הסתירה בדברי הרמב"ם והקשה על הב"י וז"ל:

"והנה הר"מ כתב כאן אבל לאבדו ביד או לדחפו לבור אסור באין עושין עמנו מלחמה ועיין כ"מ שהוא מש"ס ע"ז כ"ו יעום וכו' לא מעלין ולא מורידין, ומבואר להדיא דהר"מ סובר דיש איסור להורידם בידיים, ובפ"ד מהלכות רוצח הי"ח (צ"ל הי"א) כתב אבל העכו"ם שאין בינינו ובינם מלחמה אין מסבבין עליהם המיתה ואסור להצילם ולא כתב ברישא לשון איסור. לכאורה נראה דאין איסור רק דאינו מצוה להורגו. אך באמת כיון דכתב כאן להדיא לאיסור, ע"כ שם גם כן הפירוש דאין מסבבין היינו דאסור, דכאן כתב בהדיא כן. ועיין בב"י יו"ד סימן קנח מביא בשם תוס' ע"ז דאין מורידין היינו שאין מצוה אבל אין כאן איסור, ומביא ראיה גם כן מדעת הרמב"ם פ"ד מהלכות רוצח דלא כתב לשון אסור. ותמהני היאך נעלם מעינו הבדולח דעת הרמב"ם כאן דמפורש יוצא מפיו דאיסור יש. ועיין ט"ז בסי' הנ"ל דחה גם כן ד' הב"י. ואי"ה יבואר אח"ז ולא זכר ג"כ מדי הרמב"ם כאן דסובר דאסור ע"ש.

ובש"ך ובנה"כ כתב דאם אין מקיימין מצות ב"י אין איסור, ודבריו תמוהים דכאן (בהלכות עכו"ם) מעובדי ע"ז מיירי הרמב"ם ומ"מ איסור יש וצ"ע שנעלם מגדולים אלו די הרמב"ם הנ"ל עכ"ל.

עוד כתב שם המנחת חינוך שגם מלשון החינוך שכתב "אין מצוה" משמע כאותן שיטות שאין איסור בדבר.

קושיותיו של המנחת חינוך הן לכאורה קשות ביותר, שכן נעלמו מעיני הב"י, **הש"ך הט"ז והסמ"ע** וכל השאר שדנו בענין, דברי הרמב"ם בהלכות עכו"ם. וכן מה שהקשה על נקודות הכסף והש"ך מדברי הרמב"ם בהלכות עכו"ם. יחד עם זאת, קשה לקבל דבריו שמה שכתב הרמב"ם בהלכות רוצח **אין** מסבבים להם המיתה הכונה **לאיסור** שהרי הרמב"ם שם הבחין והבדיל בין ההורדה להצלה, ביחס להורדה כתב **"אין** מסבבים" וביחס להצלה כתב

"ואסור להצילו" ולא יתכן שהרמב"ם שהוא אמן הדיוק והנסוח, יפלוט מקולמוסו "אין" ו"אסור" בחדא מחתא בלי הבחנה.

שוב קושיות מנחת חינוך ובירור שיטת הרמב"ם

על מנת להשיב על קושיותיו של המנחת חינוך נציע כאן עוד כמה קושיות בדברי הרמב"ם:

1. הרמב"ם, בהלכות עכו"ם פ"י ה"א, כתב שאין כורתין ברית לעובדי ע"ז כדי לעשות עמהן שלום אלא יחזרו מעבודתם או יהרגו. משמע שתנאי זה בלבד שאינם עובדים ע"ז מספיק כדי לכרות להם ברית ולעשות עמהם שלום. ואילו בהלכות מלכים פ"ו ה"א כתב שרק אם השלימו וקבלו שבע מצות, והסכימו להיות למס ועבדות, מותר להשלים עמהם ולהשאירם. ואם לא – הורגים אותם. וכבר הקשה כן המנחת חינוך במצוה צג.

2. הרמב"ם (הלכות עכו"ם שם) כתב:

או יעזבו ע"ז או יהרגו.

והמשיך שם וכתב:

לפיכך אם ראה מהם אובד או טובע בנהר לא יעלנו, ראהו נטוי למות לא יצילו, אבל לאבדו בידו או לדחפו לבור וכיוצא בזה אסור מפני שאינו עושה עמנו מלחמה.

הנה ברישא כתב שאם לא הפסיקו לעבוד ע"ז יהרגו ובסיפא מסיים שאסור לאבדם ביד או לדחפם לבור? ואף שאפשר לומר שהרישא עוסקת בשעת מלחמה והסיפא עוסקת שלא בזמן מלחמה, קשה לומר כן, שהרי הרמב"ם למד דבריו בסיפא מהכתוב בתורה "לא תחנם" שהוא המשך לפסוק שהיוה מקור לפסק של הרמב"ם ברישא דהיינו: "ונתנם ה' אֵלֶיךָ לפניך והכיתם, החרם תחרים אותם, לא תכרת להם ברית ולא תחנם..." (דברים ד, ב). ומשמע שהכל עוסק באותו ענין. גם קשה לומר שהרמב"ם עבר באותה הלכה ממצב אחד למשנהו מבלי להזכיר זאת. אמנם המנחת חינוך במצוה צג בתחילת דבריו עשה הבחנה כזו ברמב"ם שהרישא עוסקת בשעת מלחמה והסיפא שלא בשעת מלחמה וכתב שכן כתב הלח"מ.²⁴ אך זה דחוק לעני"ד, ועוד שברמב"ם משמע שכל ההלכות בפרק זה עד הלכה ו' עוסקות במצב שאין ידינו תקיפה ומהלכה ו' והלאה בזמן שידינו תקיפה כפי שכתוב ברמב"ם:

24. המעיין בלח"מ יראה שעיקר ההבדל בין הרישא לסיפא לדעתו הוא בכך, שהרישא עוסקת בזמן

שידינו תקיפה והסיפא בזמן שאין ידינו תקיפה.

"אין כל הדברים האלו אמורים (מה'לי' א' עו' ו') אלא בזמן ישגלו ישראל... או שיד עכו"ם תקיפה על ישראל אבל בזמן שיד ישראל תקיפה עליהם וכו'.

לעני"ד שיטת הרמב"ם היא כך. הרמב"ם כתב בהלכות עכו"ם פ"י ה' א': "אין כורתין ברית לעובדי ע"ז ונניח אותם לעבוד עכו"ם, אלא או יחזרו מעבודתם או יהרגו". ואם אמנם חזרו מעבודתם מותר לכתוב להם ברית אלא שעדיין נשארם הם תחת האיסור של לא תחנם. וכפי שכתב בה' ב': "ואסור לרחם עליהם שנא: 'ולא תחנם', לפיכך אם ראה מהם אובד או טובע בנהר לא יעלנו וכו', אבל לאבדו בידו או לדחפו לבור וכיוצא בזה אסור מפני שאינו עושה עמנו מלחמה". משתי סיבות אסור להורידו לבור:

א. משום שאינו עובד ע"ז, שמסיבה זו כרתנו אתו ברית ולא הרגנוהו.
ב. משום שעכשו אין בינינו לבינו מלחמה²⁵.

יוצא לפי דברינו שהסיפא עוסקת בגויים שחזרו מעבודתם, ומסיבה זו כרתנו עמהם ברית שלא להרגם, אלא שעדיין חל עליהם איסור לא תחנם ושאר האיסורים שהרמב"ם מונה בהלכות ב'—ה.

מנין למד הרמב"ם שאסור לא תחנם חל גם על גויים שחזרו בהם מעבודתם הזרה? נראה שמפשט הפסוק, שכן כתוב בתורה:

"ונתנם ה' אֶלְקֶיךָ לַפִּינֶךָ וְהִכִּיתֶם, הַחֵרֶם תַּחֲרִים אֹתָם, לֹא תִכְרַת לָהֶם בְּרִית וְלֹא תַחֲנֶם" (דברים ז', ב').

ולכאורה קשה אם צריך להחרימם ולהכותם מה יש לצוות עוד שלא לחונם? מכאן שצריך להחרימם ולהכותם כל עוד שלא חזרו מעבודתם, ואם חזרו מעבודתם, אפשר לכרות להם ברית, אך עדיין נשאר כלפיהם האיסור של לא תחנם²⁶.

כל זה תואם את שיטת הרמב"ם ביחס לאיסור לא תחנם כאשר כתב בתשובה:

"וזה הכל מיוסד (אסור למול גוי לשם רפואה) על מה שאמרו שאסור להציל את העכו"ם, כמו שאמרו עכו"ם לא מעלין ולא מורדין וזה נלמד ממה שאמר הכתוב ולא תחנם ואינו על ענין אם בא גוי למול או שיעשו לו רפואה ואין חילוק בזה בין עכו"ם לשאר" (תשובה ס' פאר הדור, ותשובה ר"צ הוצאת מקיצי נרדמים ושם הנוסחה): "ואין הפרש בזה בין ישמעאלי לנוצרי" עכ"ל²⁶*

25. יעויין בעמוד הימיני עמ' קע סעיף קטן ח', שגם דן בזה והפליג לדברים חדשים, שאינם עולים בקנה אחד עם שיטת הרמב"ם לעני"ד.

26. מכאן הוכחה נוספת לשיטת החזו"א בענין איסור לא תחנם שחל גם על אלו שאינם עובדי ע"ז.

כמובן שכל זה, הוא בזמן שאין ידינו תקיפה, אבל בזמן שידינו תקיפה כתב הרמב"ם בהלכה ו':

"אין כל הדברים האלו אמורים אלא בזמן שגלו ישראל לבין העובדי כוכבים או שיד עכו"ם תקיפה על ישראל. אבל בזמן שיד ישראל תקיפה עליהם אסור לנו להניח עובדי כוכבים בינינו ואפילו יושב ישיבת עראי או עובר ממקום למקום בסחורה לא יעבור בארצנו אלא עד שיקבל עליו שבע מצות שנצטוו בני נח שנא': 'לא ישבו בארצך' – אפילו לשעה, ואם קיבל עליו שבע מצוות הרי זה גר תושב וכו'.

רוצה לומר שבזמן שידינו תקיפה רק ג"ת יושב בארצנו. בהלכות מלכים מדובר שידינו תקיפה וע"כ נדרשים הם לקבל עליהם שבע מצוות בני נח ומס ועבדות, אבל בזמן שאין ידינו תקיפה די בזה שלא עובדים ע"ז, אבל אז צריכים אנו להקפיד שישבתם תהיה אך ורק ישיבת ארעי, ולדעת שיש כלפיהם איסור לא תחנם.

מעתה מיושב בשופי מה שהקשה המנחת חינוך על הבי"י והש"ך והט"ז וכל השאר. כי בהלכות עכו"ם פ"י ה"א כתב הרמב"ם שאסור לדחוף הגוי לבור וזאת משום שמדובר בגוי שחזר בו מעבודתו וכתנתו עמו ברית אבל עדיין יש איסור לא תחנם כלפיו. ואילו בהלכות רוצח מדובר בסתם גוי, וסתם עכו"ם עובדים ע"ז, ואז אין איסור להוריד וגם אין מצוה כיון שאין בינינו ובינו מלחמה. כמו כן מיושבות שאר הקושיות שהקשינו על הרמב"ם.

ו. בירור השיטות שיש איסור תורה בהריגת גוי

שיטת הראב"ן:

הראב"ן כתב שיש איסור 'לא תרצח' כלפי גוי וזה לשונו:

"...דאמר שמואל (חולין צד) אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של

גוי ... ואקפד שמואל דאסור לגנוב דעת הגוי וכל שכן אסור לגנוב גוי,

דילא תגנוב' דומיא דילא תרצח' וילא תנאף', דהוי בין בישראל בין

בגוי" (בי"ק קי"ג).

ובפירוש אבן שלמה על הראב"ן הקשה שאין אסור לא תנאף באשת גוי

ולא כשיטת הרב קוק זצ"ל כפי שהובאו הדברים בספר בוי ישראל ורני נח גפרק על גר חושב

והדברים מוכחים מתשובת הרמב"ם.

א. יעון בספו האשכול הלכי ע"ז עמי קכג, שגם נתקשה במשטו הפסוק והסביר בדרך דומה וכן

בפירוש העמק דבר שם.

כאשר כתוב בגמרא בסנהדרין: "תנו רבנן 'אישי פרט לקטן, 'אשר ינאף את אשת אישי פרט לאשת קטן, 'אשת רעהו פרט לאשת אחרים..." (סנהדרין נב ע"ב).

אלא שהתוסי שם כתבו שאע"ג דאין מיתה ואזהרה, איסורא מיהא איכא מדאיצטריך למישרי יפת תאר דרשינן בפ"ק דקידושין אשת אפילו אשת איש.

וכונתם כנראה לאיסור עשה כמו שכתבו התוסי בע"ז דף לו ד"ה 'משום לא נראה כן'. והוא העשה 'ודבק באשתו' כאשר כתבו התוסי בקדושין דף כ"א ע"ב ד"ה אשת.

ובתוסי הרא"ש כאן כתב:

"...ונהי דליכא מיתה ואזהרה עשה מיהא איכא ממקרא דהתם דדוקא יפת תאר הא בעלמא אסור. ובפרק אין מעמידין דקאמר הבא על הגויה חייב משום נשג"א משמע דאיסור דאשת איש גזרינן מדרבנן, ד"ל דמאורייתא איכא עשה ומדרבנן גזרו מכת מרדות" עכ"ל.

אם הראב"ן סובר כתוסי או כתוסי הרא"ש הרי אין איסור לא תנאף באשת גוי אלא רק איסור עשה ואולי איסור דרבנן של לא תנאף וא"כ אפשר שגם ביחס ללא תרצח האיסור הוא רק מדרבנן. אלא שקשה לומר זאת שכן הוא מדמה זאת לאיסור גניבה ואיסור גניבה הוא דאורייתא.

אולי הראב"ן סובר שלא תנאף הוא איסור תורה והמיעוט של אשת רעהו הוא רק ביחס לעונש אבל איסורא איכא, ודומה למה שלמדה המכילתא בקשר לרציחה שרק מהעונש מיעטו את ההורג גוי אבל דינו מסור לשמים (ולא כמו שלמד המנחת חינוך שדינו מסור לשמים משום הדין להחיותו שנאמר בגר תושב) ויש איסור לא תרצח.

בראשית דברינו הוכחנו שדעת הרמב"ם היא שהמכילתא עוסקת רק בג"ת אבל ביחס לגוי סתם אין אסור לא תרצח. וא"כ אפשר, שזו גם דעת הראב"ן שאיסור זה קיים רק בגר תושב, ואע"פ שהראב"ן לא הבחין בין גוי לגוי אפשר שלא רצה להכנס לחילוקין כאלו משום רגישות הנושא ועינם הבוחנת של הגויים. ע"כ נראה שקשה להוכיח מהראב"ן שיש איסור לא תרצח בהריגת גוי.

שיטת רבנו בחיי:

רבנו בחיי על התורה (שמות יד, י) כתב 'שטוב שבגויים הרוג', הוא רק בשעת מלחמה... ושלא בשעת מלחמה אסור, שהרי אף בשעת מלחמה נצטוינו לקרא להם לשלום, אפילו לשבעה עממים שכתוב בהם לא תחיה כל נשמה וכו'. מדבריו משמע שיש איסור תורה בהריגת גוי.

שיטת אברבנאל:

אברבנאל (דברים כג, טז) בענין לקיחת ריבית מהגויים כתב:
"אמנם בגנבה וגזלה ורציחה הזהיר בכלל לאחים ולנכרים באמרו לא תרצח ולא תגנוב לפי שהם דברים בלתי ראויים מפאת עצמם ולכן ישתתפו בהם האחים והנכרים וכו' עכ"ל.
הרי דעת אברבנאל ברורה שיש איסור תורה של לא תרצח בהריגת גוי. אי אפשר לומר שכוונתו לגר תושב כי לעיל מזה כתב שנכרי כולל כל מי שאינו מישראל (שם בראש התשובה השלישית).

ר' יעקב כולי, מחבר ילקוט מעם לועז, פרשת יתרו באסור לא תרצח... ואין בזה הבדל בין ישראל לגוי, שגם גוי מוזהר על הרציחה (כונתו שגם כלפי גוי יש הזהרה של לא תרצח) והתורה אמרה שתם לא תרצח, אבל בזמן שיש מלחמה ובא גוי כנגדך, אנו אומרים שתמו בא להרוג, והבא להרגך השכם להרוג, אבל בזמן שלום אסור להרוג אפילו גוי.

משך חכמה:

המשך חכמה שמות כא, יד, בהסבר דברי המכילתא, והובאו דבריו בראש המאמר, כתב שיש איסור תורה בהריגת גוי. כבר ציינו בהערה מס' 3 שדבריו קשים לעני"ד, ושגם ניכרים תיקוני צנזורה בדבריו.

בית מאיר:

יש שמצטטים את הבית מאיר כמי שסובר שיש איסור תורה בהריגת גוי. לדעתי אין להסיק כך מדבריו ואביאם כאן:

"...ויש לעיין באותם המוחזקים לגנבים וגזלנים לאינם יהודים וקי"ל החשוד לדבר קל אינו חשוד לדבר חמור, אם נקראים עוברי ד"ת או דרבנן? ועי' סימן כ"ח סעיף א' בהג"ה... והיש"ש ב"ק פ"י כנראה מסופק אם הדרשה דהתנאי האוסרים (גזל עכו"ם) היא דרשה גמורה או אסמכתא, והחכם צבי סימן נו מחזיק לדרשה גמורה... ולע"ד. זו צ"ע דאיך אפשר שהוא דרשה גמורה ואיסור תורה בלא טעם דחילול השם הא אפילו הרגוהו בשעת שלום אינו אלא מדרבנן לדעת הט"ז יו"ד סימן קנח... ומכל שכן לדעת הב"י והש"ך שם אף איסור דרבנן ליתא.

ועד כאן לא קי"ל כמ"ד בב"ק קיט דממון מסור אסור לאבדו, כ"א מטעם דילמא נפיק מינייה זרעא מעליא, הא לאו הכי סברת מ"ד מותר שריא, שלא יהיה ממונא חמור מגופו, ודכותיה פסקינן כרבא התם דף קיז ע"ב ברודף. וא"כ איך אפשר דדבר תורה יהא גופו מותר

לאבדו וממונו יהיה דבר תורה אסור אף ליקח לעצמו! הא לא שייך גביה דלמא נפיק וכו'?

ומזה נמי קשיא לי איפכא על הש"ך שרוצה להציל הב"י ז"ל מהשגת הט"ז בנקודות הכסף וכתב: דבסתם א"י שאינו מקיים ז"מ יהא מותר אף מדרבנן, דהא שמעינן ברור כל הפוסקים שפה אחת דגזילו עכ"פ מדרבנן אסור, ואיך יהא ממונו חמור מגופו?

וזה אין להקשות איך אפשר דהברייתא דאין מורידין שמוכח בסנהדרין (דף נו.) דפירושה דאסור, איירי במקיימי ז' מצוות, דא"כ מה הכריח להראשונים למוקים המסי' סופרים בשעת מלחמה, לאוקמוה באין מקיים? די"ל מדנאמר "טוב" משמע דבמקיים איירי. וזה נמי אין להקשות אלו במקיים, איך קתני ולא מעלין הא אפילו להחיותו אנו מצווין כדין גר תושב כדאיתא ברמב"ם ה' מלכים פ"ח הי"א? (ויש לומר) דאם לא קיבל בתנאי חיוב התורה, אפילו עשאו מפני הכרע הדעת לא מקרי גר תושב...

אבל איפכא רואה אני מדבריהם מסי' ע"ז סד ע"ב ד"ה 'איזה ג"תי כתבו: 'וי"ל דכל זמן שלא דנוהו ב"ד אינו חייב מיתה תדע דהא אמרינן העכו"ם לא מעלין ולא מורדינן" הרי מוכח דמוקמא ברייתא זו בסתם באינם מקיימים דאלו במקיימים אין מקום לקושייתם מעיקרא וגם כתבו להדיא דאף דלא קיימו כ"ז שלא דנוהו ב"ד אין חייבים מיתה.²⁷ לכן לעני"ד דברי הט"ז ודאי ב"ורירם דאף בסתם א"י איסור דרבנן ודאי הוא.

אך בזה אני מסופק מכח קושיותי הנ"ל (שלא יהא ממונו חמור מגופו!) ולפום הוכחות החכם צבי ז"ל (שגזל עכו"ם אסור מהתורה) שהם כראי מוצק, אם לא נאמר דאף האיסור דאין מורדינן נמי דבר תורה הוא!! אף דלשון הרמב"ם פ"ד מהל' רוצח הי"א מורה קצת דאפילו איסור אין, וכדדחיק הט"ז ליישבו נ"מ לשווו שם בפ"ב ה' יא משמע קצת דאפי' איסור תורה נמי הוא מדכתב על ג"ת אינו נהרג עליו בב"ד ודייק הכ"מ אבל בד"ש חייב, והוציא ממכילתא והר"מ מסייע ואצ"ל שאינו נהרג על העכו"ם, משמע לדונו שוה לג"ת שהוא אסור ד"ת וצ"ע. עכ"ל.

הנה הרואה את דברי הבית מאיר נוכח לדעת שפשוט לו שהאיסור להוריד גוי לבור אף שמקיים ז' מצות הוא רק מדרבנן כדעת הט"ז. אלא שמחומר

27. לא קשה כי כונת התוס' היא, שכל זמן שלא דנוהו אין חייבים להורגו (למרות שמותר), וממילא אפשר לקבלו לגר תושב. כך הסביר גם המנחת חינוך ל"ד.

קושיותיו "שלא יהיה ממונו חמור מגופו" מנסה לומר שאולי יש איסור מהתורה, אלא שמהרמב"ם בהלכות רוצח פ"ד הי"א לא משמע לו כך אלא להיפך כדעת הבי"י. ואילו מלשון הרמב"ם שם בפ"ב הלי"א משמע לו שיש כן איסור תורה ונשאר בצ"ע.

האם מכך אפשר להסיק שדעתו היא מוחלטת שיש איסור תורה בהריגת גוי? אתמהה! ובאשר לקושיותיו של הבית מאיר כבר ישבתים בארוכה בספר בני ישראל ובני נח בפרק על גזל עכו"ם ואכתב כאן בקצרה. האסור לגזול ולגנוב עכו"ם אינו נובע מבעלותו של העכו"ם על ממונו – כי התורה התיירה ממונו כפי שאומרת הגמרא בב"ק לח: 'עמד וימודד ארץ ראה ויתר גויים' – ראה שאינם מקיימים ז' מצוות והתיר ממונם. אלא הוא מדין חינוך, שהתורה רצתה להרחיקנו ממידות מגונות. ויש לכך סימוכין מדברי ראשונים ואחרונים²⁸. לעומת זאת ביחס להריגת גוי לא ראתה התורה צרך להרחיקנו ממידה מגונה זו, כי אין הורגים סתם כך משרירות לב והנאת עצמית, אלא לאחר שיקול דעת רב וסיבות כבדות משקל. ומי שעולה בדעתו לעשות מעשה כזה, יחשוב לפניו כן פעם ופעמיים ויותר שהרי הגוי עלול להשכים ולהרוג אותו.

צדה לדרך (רבי יששכר בער איילנבורג בעל באר שבע) דף סט ע"א: "על רעהו ולא על גוי וכו' כתב הרא"ם ז"ל היינו מדיני אדם, אבל מדיני שמיים לא, שכן שנינו במכילתא איסי בן עקיבא אומר קודם מתן תורה היינו מוזהרים על שפיכות דמו ולאחר מתן תורה פטור מדיני אדם ודינו מסור לשמים וכו' עכ"ל... וכיון שאמרו במכילתא שהבאתי ההורג את הגוי פטור מדיני אדם אבל דינו מסור לשמיים, נ"ל הא דא"ר יוחנן בפרק אין עומדין כל כהן שהרג את הנפש לא ישא כפיו שנא': ידיכם דמים מלאו, היינו אפילו שהרג את הגוי כן נ"ל להלכה אבל לא למעשה"²⁹. ומדבריו עולה פשוט שיש איסור תורה בהריגת גוי.

28. עיין חינוך סימן רכט, יש"ש בב"ק פ"י סי' כ'. רמב"ם פירוש המשניות כלים יב, ז. והלכות עבדים פ"ט ה"ח, וחכס צבי סי' נו ועוד.

29. יעויין ב"יחוה דעת" לראש"ל עובדיה יוסף חלק ב' סימן יד, שדן בענין אם הורג גוי יכול לשאת כפיו או לא והביא כמה אחרונים הסבורים שלא ישא כפיו כגון הצדה לדרך, המשפטי עוזיאל וז"פני מבין (שאמנט כתב שישא כפיו, אך הורג הגוי עובר איסור, לא איסור לא תרצח, אלא איסור אחר) וליומתם הפרישה, המאמר מרדכי לרבי מרדכי רמ"י, השלמי צבור והמשיב כהלכה כולם סבורים שאין אסור תורה בהריגת גוי וע"כ יכול לשאת כפיו. וסיים שם הראש"ל עובדיה יוסף שעל כל פנים בסתם גוי שאינו ידוע שהוא בחזקת מקיים שבע מצוות בני נח נראה שהעיקר שאין לפסול את הכהן ההורגו לנשיאות כפיים.

שו"ת משפטי עוזיאל, מהדורא תנינא חלק או"ח סימן ו :

"...פסק הרמב"ם ז"ל: כל הורג נפש בן אדם עובר בלא תעשה שנא' ילא תרצח'. ישראל שהרג גר תושב אינו נהרג עליו בבי"ד שנאמר: 'כי יזיד איש על רעהו', ואין צריך לומר שאינו נהרג על עכו"ם (הלכות רוצח פ"א ה"א והי"א). הא למדת שכל הורג בן אדם בלי הבדל דת או גזע או לאום עובר בלי"ת, אלא שאינו נהרג במיתת בי"ד אבל נהרג הוא בידי שמים כדכתיב: 'ולנפש לא יכופר כי אם בדם שפכו' וכן מפורש במכילתא: 'וכי יזיד איש על רעהו', להוציא אחרים, איסי וכו'. וכיון שהתבררה הלכה שרוצח עכו"ם עובר בלא תרצח ונענש במיתה בידי שמים מזה נלמד במש"כ להורג ישראל בשוגג שהוא נפסל לישא כפיו מטעם דאין קטגור נעשה סגור, וכן ראוי להורות לענ"ד עכ"ל.

והנה כל הקורא דבריו רואה שאחד המקורות העיקריים, ואולי הוא המקור העיקרי, שעליו סומך הראש"ל הרב עוזיאל בפסקו, הוא דברי הרמב"ם בריש הלכות רוצח, שכל הורג נפש בן אדם עובר בלא תעשה, ולא ידע הגאון הנ"ל שגירסא מצונזרת לפניו והגירסא הנכונה ברמב"ם היא: כל הורג נפש מישראל עובר בלא תרצח וכו'.

למעשה הגירסא המתוקנת מתחייבת מתוך המשך דברי הרמב"ם שם כפי שכתבנו בהערה 3.

עמוד הימיני להגר"ש ישראל:

בספר עמוד הימיני במאמר "פעולות צבאיות להגנת המדינה", דייק מדברי התוס' ע"ז דף י ע"א ד"ה "חד", שאיסור ההורדה של בן-נח הוא מהתורה אפילו בעובדי ע"ז כל זמן שלא דנו אותו בבי"ד למיתה. ורצה גם לתלות סברה זו בדברי הרמב"ם ושבזה חלוקים הרמב"ם והרמב"ן בענין הריגת בני שכס ע"י שמעו ולוי.

ולענ"ד לא כדאי בגלל דיוק קלוש בדברי התוס' הנ"ל להקים שיטה חדשה בתוס' הנוגדת את דבריהם בדף כ"ו ע"ב. ומה עוד שדברי התוס' הללו שמהם הוכיח שיש איסור תורה בהריגת גוי, עמדו לנגד עיניהם של הט"ז והש"ך ושאר האחרונים שדנו בענין³⁰ ואעפ"כ הסיקו שהאיסור הוא מדרבנן ולא מהתורה. ומה שצירף את הרמב"ם לשיטה זו, תמוה לענ"ד, שכן דעת הרמב"ם ברורה שבני שכס היו חייבים מיתה. כן ברורה דעתו שאין איסור להוריד עובדי ע"ז לבור ממה שכתב בהלכות רוצח פ"ד הי"א, כפי שהוכיחו מדבריו הבי"י והד"מ השלם והש"ך והפרישה בסימן קנח

30. יעויין בבית מאיר שציטטנו לעיל. ויעויין בחזו"א עבודת כוכבים יט, ס"ק ג' שגם ציין לתוס' הנ"ל ופסק כדעת הט"ז שהאיסור הוא רק מדרבנן.

ביו"ד.³¹ וכן עולה פשוט מדברי החתם סופר חלק חו"מ בליקוטים תשובה י"ד בהסבירו את ענין הריגת בני שכם. את שיטת הרמב"ם בענין בני שכם עוד נסביר אי"ה כאשר נדון בענין זה.

סכום הדברים :

1. אברבנאל (בפירושו לתורה ולא כפסק הלכה), רבנו בחיי, בעל הצדה לדרך, רבי יעקב כולי בעל ילקוט מעם לועז, סבורים שיש איסור תורה בהריגת גוי ולא הבחינו בין שומר ז' מצוות ללא שומר ז' מצוות.
2. יש ספק בדברי הראב"ן, אם לדעתו יש איסור תורה בזה, וכן מסופק אני בדברי המשפטי עוזיאל ובדברי המשך חכמה (גם דבריו הם פירוש לתורה ולא פסק הלכה), והבית מאיר מסופק בדבר ונשאר בצ"ע.
3. כבר הראינו לעיל שדעת רב הראשונים וגדולי ההוראה שאין איסור תורה בהריגת גוי, ואם הוא שומר ז' מצוות יש איסור דרבנן בהריגתו. ואם אינו שומר ז' מצוות תלוי הדבר במחלוקת ראשונים ואחרונים.

ז. האם עכו"ם שעבר על אחת מז' מצוות נחשב גברא קטילא גם לפני שדנהו בי"ד ?

כתב הרמב"ם בהלכות מלכים פ"ט ה"ב:

"בן נח שעבד ע"ז הרי זה חייב והוא שיעבוד כדרכה וכלע"ז שבית דין של ישראל ממיתין עליה, בן נח נהרג עליה, וכל שאין בי"ד של ישראל ממיתין עליה אין בן נח נהרג עליה".

מקור הדברים בגמרא ע"ז דף נו ע"ב שאין עכו"ם צריכים אזהרה אלא אזהרתן היא מיתתן. ואין הדברים אמורים רק בבן נח שעבד ע"ז, אלא אף אם עבר על כל אחת ואחת מז' מצוות בן נח חייב מיתה כפי שהרמב"ם הולך ומפרט בהמשך הפרק שם.

31. ובאורח מישור על הדי"מ השלם שם (יו"ד קנח א) רצה להסיע דברי הבי"י והדי"מ לענין אחר, שמה שכתבו הבי"י והדי"מ שכן דעת הרמב"ם בהלכות רוצח פ"ד הי"א אין כוונתם שהרמב"ם סובר שאין איסור להוריד עוברים על ז' מצוות. אלא רצו להוכיח משם "שטוב שבגויים הרגו" נאמר בשעת מלחמה "ואין מורדין" בשעת שלום, ובספר יפה ללב לרבי יצחק פלאגי (יו"ד סימן קנו) קילס דבריו של האורח מישור ולעני"ד ההבנה הפשוטה בדברי בי"י והדי"מ לא זה ממקומה, וכן הבינו הט"ז שם והמנחת חינוך (מצוה צד), ואם כדבריהם לא היו צריכים הבי"י והדי"מ להסתייע מדברי הרמב"ם בהלכות רוצח ששם נכתב ענין זה דרך אגב, ועוד שהבי"י בהלכות עכו"ם כאשר כתב הדין של "אין מורדין ואין מעלין" העתיק דברי הרמב"ם בהלכות רוצח ולא דבריו שבהלכות עכו"ם, ללמדך שהלך בעקבות הרמב"ם שאין איסור להוריד סתם גויים העוברים על ז' מצוות.

ושם בהלכה י"ד מסיים הרמב"ם וכותב :

"וכיצד מצווין הן על הדינין? חייבין להושיב דינין ושופטים בכל פלך ופלך לדון בשש מצוות אלו (המצוה השביעית היא מצות הדינין). ולהזהיר את העם. ובן נח שעבר על אחת משבע מצוות אלו יהרג בסייף ומפני זה נתחייבו כל בעלי שכם הריגה שהרי שכם גזל והם ראו וידעו ולא דנוהו ...".

משמע מדבריו שכן נח שעבר על אחת מז' המצוות חייב מיתה גם אם עדיין לא דנוהו ביי"ד, כפי שהתחייבו בני שכם מיתה על הגזל ועל כך שלא מחו בשכם ולא דנו אותו על גזלת דינה.

וכן מסיק להלכה המנחת חינוך במצוה ת"י ז"ל:

"...מ"מ לדינא אם ב"נ המקיים ז' מצוות הורג לעכו"ם, היינו שעובד עכו"ם או אינו מקיים א' מז' מצוות בודאי פטור אפי' במזיד כי מצוה להורגו והוא העד והוא הדיין וכו'³² כמבואר ברמב"ם סוף פ"ט. ועיין בר"מ דהשבטים הרגו אנשי שכם כיון דעברו על הדינים. והרמב"ן על התורה כתב שלא היו מחזיקים שבע מצוות ועובדים עכו"ם וכו'... ואפילו אותו שאינו מקיים ז' מצוות והרג חבירו כמותו גם כן אינו חייב מיתה בענין זה, כיון שהוא חייב מיתה גברא קטילא קטיל וזה פשוט. והלאו לא יומת וכו' עד עמדו וכו', בישראל נאמר³³ ולא בב"נ כמ"ש לפני זה"³⁴.

וכן כתב החזו"א בב"ק סימן י' ס"ק טו, ד"ה ב"נ שהרג עכו"ם ז"ל:

"ב"נ שהרג עכו"ם, כתב ריטב"א שם שאינו נהרג כיון שדינו במורדין במקום דליכא איבה, ואמנם לדעת הרמב"ם אין מורדין אפילו במקום דליכא איבה, ומ"מ אפשר דאינו נהרג כיון דהנהרג בר קטלא אע"ג דלא נידון עדיין בב"ד, מיהו לפי זה עכו"ם נמי אינו נידון על הריגה זו, ואפשר דעכו"ם בעכו"ם שאני, כיון שעובד כו"מ, אינו ראוי לדון בר מיניה ונהרג עליו"

32. חזו"א בב"ק סימן י' סק' טו, כתב שלדין שאנו מזהירים שלא להרוג ב"נ ששומר ז' מצוות (כשיטת הט"ז שיש איסור מדרבנן להורידם לבור), צריך עדים כשרים לדונם ולא סגי לן בעד אחד.

33. עיין מכות דף ה ע"א תוס' ד"ה "דבעידיא דאטהידו עדים לאו בר קטלא הוא". שבישראל כל עוד שלא עמד בדין אינו בר קטלא ואסור להורגו.

34. וכן כתב מנחת חינוך במצוה לד בסופה ועוד נראה דבריו להלן.

(וכתב עוד שם שישראל הרודף אחר ב"נ אפילו ששומר ז' מצוות אבל בלי קבלה – אסור להרוג את ישראל ע"מ להציל את הנרדף).
והדברים ברורים, יוצאים מפי **המנחת חינוך והחזו"א**, וכן משמע **ברמב"ם** וכן דעת **הריטב"א** וכן דעת **הרמב"ן**, כפי שעוד נראה להלן מדבריו על הריגת בני שכם.³⁵

ואעפ"י שמדברי התוס' ע"ז דף סד ע"ב ד"ה "איזהו גר תושב", משמע לכאורה שכל זמן שלא עמדו לדין אינם חייבים מיתה וז"ל שם:

"במסקנה קאמר דהיינו להחיותו. וא"ת והלא מיד שעבר שבע מצוות חייב מיתה דאזהרת בני נח היא מיתתו בלא עדים והתראה? וי"ל דכל זמן שלא דנוהו בית דין אינו חייב מיתה תדע דהא אמרינן העובדי כוכבים לא מעלין ולא מורידין".

ברור הוא שאין התוס' מתכוון לומר שכל זמן שלא דנוהו בב"ד אינו חייב כלל מיתה כמו ישראל, שא"כ דבריהם סותרים למה שכתבו בדף כו ע"ב ד"ה "ולא מורידין" וכפי שהבינו דבריהם שם הב"י והד"מ והשי"ך והפרישה והט"ז וכל השאר. אלא כונתם שאין חובה על ב"ד להרגם, שאם היתו? חובה להרגם אי אפשר היה לקבל מהם גרים ותושבים, וחכמים לא היו עוקרים דין תורה ואומרים שאין מורידין אותם. וזה כל זמן שבי"ד לא דנו אותם, אבל אחרי הדין אסור לקבל מהם גרים.

וכן כתב המנחת חינוך במצוה לד' וז"ל שם:

"...והנה אם היה מותר להרוג עכו"ם שעובר על ז' מצוות, עיין תוס' ע"ז כו ע"ב ד"ה "ולא מורידין", נראה מדבריהם דאין איסור בדבר, אבל אינו מחוייב להורגו, דהיינו כ"ז שלא נידונו ע"פ ב"ד. וע' תוס' שם דף סד ע"ב ד"ה איזהו גר וכו', שכתבו דכ"ז שלא דנוהו ב"ד אין חייב מיתה והו"ר (צ"ל: והביאו ראיה) מכאן דמבואר דעכו"ם אין מורידין, והתוס' כאן כתבו דרבינהו קרא להיתירא דכתיב והיו לך למס. עכ"פ מבואר מדבריהם דרשות הוא ואין חיוב בדבר. והפ"י דאין מורידין היינו אין חיוב בדבר, ולא כמו להמינים והמוסרים (ששם יש חיוב). וכ"כ ב"י סימן קנח בשם תוס' כאן. והנה ראית התוס' מוהיו לך... ואף דלא קיבלו שבע מצוות באמת מבואר להדיא בר"מ פ"ו מה' מלכים, דהיו צריכים לקבל ז' מצוות ואם לא קיבלו ז' מצוות, אף שקיבלו המס והעבדות, היו הורגין אותם ע"ש בהלכה ד. א"כ מבואר בדבריו אם אין מקיימין ז' מצוות (כונתו לומר שמבואר ברמב"ם שמותר לקבל לגר תושב גם כאלה שקודם לכן לא קיימו ז' מצוות כמו שמשמע בתוס'). ועיין ט"ז שהשיג על הב"י וכתב דאסור להורגם

35. ולא כפי שכתב הגר"ש ישראלי בעמוד הימיני עמ' קסט, והרב יעזר אריאל בתחומין העמ' 360.

ומביא ראיה מתוסי' דף י' ע"ב ד"ה "חד" ומסוגיא דסנהדרין, ויש לפלפל הרבה ואי"ה יבואר במק"א כי הפסקתי במצוה זו בין הפרקים". עכ"ל.

(ויעויין מה שכתב במצוה צג ששם נוטה לומר שדעת הרמב"ם כמו הט"ז ולעיל ביררנו שיטת הרמב"ם והוכחנו לא כך אלא כמו הבי"י והש"ך).

לסכום

1. עכו"ם שעבר על אחת מז' מצוות חייב מיתה והוא גברא קטילא וישראל ההורג פטור מכלום.
2. עכו"ם ההורג עכו"ם שעבר על אחת מז' מצוות, לדעת המנחת חינוך פטור ולדעת חזו"א חייב מיתה.
3. אין חובה לדון עכו"ם שעבר על אחת מז' מצוות (אם הם רגילים לעבור על מצוות אלו. ועוד נדון בכך) ואם חזרו בהם מותר לקבלם ואז אסור להרגם על חטאי העבר ויעויין ברדב"ז הלכות מלכים פ"ט הי"ד.

ח. היש חובה להעמיד לדין נכרים העוברים על ז' מצות במדינת ישראל?
הנה ראינו שלדעת הבי"י והד"מ והש"ך ושאר האחרונים ההולכים בשיטתם אין חובה להרוג עכו"ם העובר על אחת מז' מצוות אולם גם אין אסור להורידם לבור.

ולעומת זאת לדעת הט"ז וההולכים בשיטתו יש איסור מדרבנן להוריד עכו"ם לבור, ובחזו"א משמע שהאיסור אינו רק על היחיד, אלא אף על בי"ד יש איסור מדרבנן לדון אותם למיתה ואלו דבריו:

"והנה הקילה התורה בדיני בן נח (אחרי שכל האומות אין מקיימין אותן) וכש"כ לתוסי' ע"ז כו ע"ב³⁶ שאין אנו חייבין לדון ולא ליחיד מהן, והלכך אעפ"י שאין מקיימין, וזו אין מורידין אותו דכל זמן שלא דנו אותו אסור להורידו וכו' (עבודת כוכבים סימן ס"ק ג, וכן בב"ק סימן י ס"ק טז)³⁷.

36. זו הסיבה מדוע אין חובה להעמידם לדין ולא כפי שכתב הרב יעוזר אריאל בתחומין העמ' 362, ומה שכתב שם שאלביא דתוסי' (ע"ז דף כח ע"ב) אין להעניש גר תושב על מעשיו כפי שאין חובה להעניש עכו"ם על חטאי העבר – אלו דברים שקשה להולמם, ואינני יודע מהיכן דייק דברים אלו. ומה שעשה מחלוקת בין הרמב"ם והתוסי' אם יש חובה להעמיד לדין גר תושב בארץ ישראל, אין בזה מחלוקת, ולכו"ע יש חובה להעניש גר תושב מאחר וקיבל עליו ז' מצוות. 37. וכדאי לצרף לכאן את דברי החזו"א ביחס להורדת מינין וכופרין מישראל וז"ל: ונראה דאין דין מורידין אלא בזמן שהשגחתו ית' גלויה, כמו בזמן שהיו ניסים מצויין ומשמש בת קול, וצדיקי הדור תחת השגחה פרטית הנראית לעין כל והכופרין אז הוא בנליזות מיוחדות בהטיית

ודבריו אלו של החזו"א הם בהתאם לשיטת הטי"ז שיש איסור מדרבנן להוריד גויים אף אם הם עוברים על ז' מצוות. והחזו"א הכריע כדעת הטי"ז. והנה עפ"י דבריו אלו של החזו"א יוצא שנכרים במדינת ישראל יכולים לעשות ככל העולה על רוחם לגזול ולגנוב לרצוח ולאנוס ואין לאל ידינו לעשות להם מאומה כי חכמים מנעו מאתנו לדונם ולהורידם לבור? ולא יעלה על הדעת שכך יהיה? וכבר חש בדבר זה החזו"א (בב"ק סימן י"ס"ק טו, ד"ה "יש לעיין") וזה לשונו:

"יש לעיין כיון דאין מורידין אפילו בזמן שאינו נזהר בז' מצוות (כשיטת הטי"ז), אי"כ יהא אסור להעיד על עכו"ם שהרג את הנפש שעל ידי עדותו ימיתוהו? וי"ל נהי שאין מורידין בלא גמר דין, אבל להעיד לדונו אין איסור ולא עוד אלא שחייבין בדבר, נהי דנפטרנו מלדונם בדבר שרובן אינן נזהרין, אבל בדבר שרובן גדורים, רק בדרך מקרה הזיד אחד מהן, חייבין לדונו לגדור גדרו של עולם ולא תמלא הארץ חמס".

ושם בהמשך בס"ק טז כתב החזו"א, שמאחר שאנו מוזהרים שלא להרוג ב"נ ששומר ז' מצוות, אנו צריכים עדים כשרים לדונם ולא יספיק לדון אותם בעד אחד. אבל באינו שומר ז' מצוות משמע מדבריו שיספיק עד אחד. וכיון שפרשת הריגת בני שכס ע"י שמעון ולוי משמשת מקור חשוב לדין בן נח נקדיש עוד פרק לנושא זה לפני שנסכם את הנושא כולו.

ט. הריגת בני שכס ע"י שמעון ולוי מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן בענין הריגת בני שכס כתב הרמב"ם הלי מלכים פרק ט' הי"ד:

"וכיצד מצווין הם על הדינין? חייבין להושיב דיינין ושופטים בכל פלך ופלך לדון בשש מצוות אלו ולהזהיר את העם. ובן נח שעבר על אחת משבע מצוות אלו יהרג בסייף ומפני מה נתחייבו כל בעלי שכס הריגה? שהרי שכס גזל והם ראו וידעו ולא דנוהו, ובן נח נהרג בעד אחד ובדיין אחד בלא התראה ועל פי קרוביו, אבל לא בעדות אשה ולא תדון אשה להם".

והרמב"ן על התורה מביא דברי הרמב"ם האלו ומקשה עליו וז"ל:

היצר לתאוות והפקרות, ואז היה ביעור רשעים גדרו של עולם, שהכל ידעו כי הדחת הדור מביא פורענות לעולם ומביא דבר וחרב בעולם. אבל בזמן שנכרתה האמונה מן דלת העם אין במעשה הורדה גדר הפרצה אלא הוספת הפרצה שיהיה בעיניהם כמעשה השחתה ואלימות ח"ו. וכיון שכל עצמנו לתקן, אין הדין נוהג בשעה שאין בו תיקון ועלינו להחזירם בעבותות אהבה ולהעמידם בקרן אורה כמה שידינו מגעת".

"ואין דברים הללו נכונים בעיני, שאם כן היה יעקב אבינו חייב להיות קודם וזוכה במיתתם? ואם פחד למה כעס על בניו וארר אפס אחר כמה זמנים וענש אותם וחלקם והפיצם? והלא הם זכו ועשו מצוה ובטחו באלקים והצילם?"

ועל דעתי, הדינין שמנו לבני נח בשבע מצוות שלהם, אינם להושיב דיינים בכל פלך ופלך בלבד. אבל צוה אותם דיני גניבה ואונאה ועושק ושכר שכיר וכו', ונהרג עליהם אם גנב או אנס ופתה בתו של חברו... ומכלל המצוה הזאת שיושיבו דיינין גם בכל עיר ועיר בישראל, ואם לא עשו כן אינן נהרגין, שזו מצוות עשה בהם, ולא אמרו אלא אזהרה שלהן זו היא מיתתן, ולא תיקרא אזהרה אלא המניעה בלאו. וכן דרך הגמרא בסנהדרין... ומה יבקש בהן הרב חיוב? וכי אנשי שכס וכל שבעה עממין לא עובדי ע"ז ומגלי עריות ועושים כל תועבות ה' היו? והכתוב צווח עליהן בכמה מקומות על ההרים הרמים ועל הגבעות האל עשו וכו'. אלא שאין הדבר מסור ליעקב ובניו לעשות בהן הדין. אבל ענין שכס, כי בני יעקב בעבור היו אנשי שכס רשעים ודמם חשוב להם כמים, רצו להנקם מהם בחרב נוקמת והרגו המלך וכל אנשי עירו, כי עבדיו הם וסרים אל משמעתו, ואין הברית אשר נמולו נחשב בעיניהם למאומה כי היה להחניף לאדוניהם.

ויעקב אמר להם בכאן כי הביאוהו בסכנה שנא': 'עכרתם אותי להבאישני', ושם ארר אפס כי עשו חמס לאנשי העיר שאמרו להם במעמדו: 'וישבנו אתכם והיינו לעם אחד', והם היו בוחרים בשם ובעטו בדבורם, ואולי ישובו אל ה', והרגו אותם חנם כי לא הרעו להם כלל וזהו שאמר כלי חמס מכרותיהם". עכ"ל.

ובפרשת ויחי הוסיף הרמב"ן טעם נוסף לכעסו של יעקב שחרה לו שלא יאמרו כי בעצתו נעשה הדבר ויהיה חלול השם שיעשה הנביא חמס ושוד (שאם נמולו באמת אסור היה להרגם).

הנה הרמב"ן הקשה על הרמב"ם שלש קושיות:

- א. אם שמעון ולוי הרגום מן הדין מדוע כעס יעקב ולא הקדים הוא להרוג אותם?
- ב. הושבת דיינים היא מצוות עשה ואין בני נח חייבים מיתה על ביטול מצוות עשה?
- ג. אם מחפשים סיבות מדוע בני שכס היו חייבים מיתה הרי יש לכך טעם פשוט, הם עבדו ע"ז והיו מגלי עריות ועושים כל תועבות ה' ולמה נזקק הרמב"ם לענין הדיינים?

הסבר מחלוקת רמב"ם ורמב"ן עפ"י החת"ם סופר

החת"ם סופר חלק חו"מ בליקוטים תשובה יד ביאר מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן ואלו דבריו :

"...ואען ואומר פלוגתת רמב"ם בהלכות מלכים עם רמב"ן פ' וישלח הוא כך : דלכו"ע לית דין ולית דיינא דכל ז' מצוות שמנו חכמים לבי"נ, בי"נ נהרג עליהם. והם מנו גזל ודינים ועל כל אחד משניהם בי"נ נהרג עליו. וכו"ע נמי מודים דבי"נ מצווה על דיני ממונות כגון אונאה וכובש שכר שכיר והדומה לזה... ואמנם בהא פליגי : דרמב"ם ס"ל דכל אלו (אונאה וכובש שכר שכיר וכו') נכללו במשמעות מצוות גזל, והכונה גזל וכל אביזריהו, ונשאר מצות דינים – להושיב דיינים ולדון איש את רעהו. ולפי"ז ע"כ בי"נ נהרג על ככה, שהרי דינים הוא אחד מז' מצוות ועל כולם בי"נ נהרג. וחשב הרמב"ם שמפני זה נתחייבו אנשי שכס הריגה על שראו אדוניהם שכס בן חמור גוזל את דינה ולא דנוהו, זהו דעת הרמב"ם.

אמנם הרמב"ן ס"ל גזל כמשמעו. אבל דינים כולל שארי דינים ממש ולא להושיב דיינים שהרי אין בי"נ נהרג על שב ואל תעשה, דהיינו אם עובר על קום ועשה להושיב דיינים, ואיך נתחייבו אנשי שכס הריגה על שביטלו עשה לדון אדוניהם? ועוד אילו היה כן איך כעס יעקב על שמעון ולוי על שהרגו את החייבים הריגה? זוהי פלוגתת רמב"ם ורמב"ן.

ועוד הוסיף החת"ם סופר שם וכתב :

"ונלע"ד דס"ל לרמב"ם נהי על ביטול קום ועשה אין בי"נ נהרג בב"ד. אבל מ"מ חייב מיתה כמו גוי ששבת חייב מיתה ואינו נהרג עליו בב"ד לרמב"ם וה"י דינים כולל ל"ת עול במשפט ונהרג עליו. וכולל נמי לדון ולהושיב דיינים וחייב מיתה ואינו נהרג. נמצא אנשי שכס היו חייבים מיתה אבל אין מצוה על ב"ד להורגם, וכיון שנתחייבו מיתה עכ"פ אין אשם על שמעון ולוי שהרגו מי שנתחייבו מיתה ומ"מ הואיל ולא נתחייבו ב"ד לטפל בהריגתם, כעס עליהם יעקב על שהכניסו עצמם לסכנה על מצוה שאינה מוטלת עליהם. ונסתלק השגת הרמב"ן מכל וכל עכ"ל."

ומדבריו של החת"ם למדנו :

- א. בי"נ נהרג על כל אחת מז' מצוות שנצטוו בהן. ומחלוקתם של הרמב"ם והרמב"ן הוא לענין הושבת דיינים (ולא כמו שחידש הגר"ש ישראל – "בעמוד הימיני" עמ' קעא פסקה ז' שבענין ע"ז וגילוי עריות הם אנוסים ואסור להורידן מן התורה).
- ב. בי"נ שעבר על אחת מז' מצוות חייב מיתה גם לפני שדנוהו ומי שהרג

עכו"ם כזה אינו אשם וע"כ שמעון ולוי שהרגו בני שכס אינם אשמים בדבר ושויים בזה הרמב"ם והרמב"ן (ולא כהגר"ש ישראלי והרב יעזר אריאל שכתבו שכל זמן שלא דנו את העכו"ם אסור מן התורה להרגם). ועדיין יש לדקדק בדברי החת"ס שסיים דבריו וכתב: 'ונסתלקה השגת הרמב"ן מכל וכל', שלכאורה סילק רק את שתי ההשגות הראשונות – אבל ההשגה השלישית (מדוע לא כתב הרמב"ם שהיו חייבים מיתה מצד ע"ז וגילוי עריות וכו')? בה לא טיפל ואותה לא סילק³⁸.

והנראה לענ"ד, שעל מה שעבדו ע"ז וגילוי עריות עד עתה, לדעת הרמב"ם, חזרו אולי בתשובה בעצם הדבר שהתגיירו וקיבלו עליהם להיות כבני ישראל וכאשר כתב הרדב"ז שם הלכות מלכים פ"ט הי"ד:

"וא"ת אמאי אמר יעקב עכרתם אותי וכו' כיון דמדינא קטלו להו? וי"ל כיון שקבלו עליהם המילה, גר שנתגייר כקטן שנולד דמי. ודברים הרבה נאמרו בתירוץ קושיא זו ואין להאריך".

וכבר ראינו לעיל שכך היא שיטת התוס' בע"ז דף כו ע"ב ובדף סד ע"ב שהתורה איפשרה לעכו"ם לחזור בהם מעבודתם וממעשיהם הרעים ולהתגייר או להיות גר תושב ואין דנים אותם על העבר. אלא שלדעת הרדב"ז בזה שהתגיירו חזרו בהם מכל הרעות שעשו עד כה. אבל לכאורה אין הדבר כן שהרי בדינה הם עדיין מחזיקים ואת הגזילה לא השיבו? וע"כ חייבים הם עדיין מיתה על גזלת דינה ועל כך שלא מוחים בשכם על הגזלה ולא דנו אותו על כך?

זאת ועוד, הרמב"ם מסכים בהחלט לדברי הרמב"ן שאין הדבר מסור ליעקב ובניו לדון את בני שכס על כל מעשיהם הרעים שאם לא כן צריכים הם לדון ולהרוג את כל יושבי ארץ כנען על כל התועבות שעשו, אלא שמחלוקתם של הרמב"ם והרמב"ן מתמקדת בנקודה אחת פשוטה אם זה שאנשי שכס לא הושיבו דיינים לדון את שכס בן חמור הוא מענינם של בני יעקב או לא? לדעת הרמב"ם, אמנם שאר העבירות שעשו אנשי שכס אינם מענינם של בני יעקב אבל זה שראו את גזלת דינה אחותם ולא מחו ולא דנו את הגזלן זה כן מענינם, ועל כן התערבו בדבר וזו גם תשובתם של בני יעקב לאביהם "הכזונה (רש"י 'הפקר) יעשה את אחותנו". ובזה סרה השגת הרמב"ן מכל וכל.

ולמרות שהרמב"ן סבור שאין הדבר מסור לבני יעקב, הרי בני יעקב הרגו בני שכס בגלל שעברו על ז' מצוות בני נח והתחייבו מיתה ואין בהם אשם על כך. ויעקב לא חלק עליהם על כך, ולא טען שאסור היה להם לעשות כן

38. ובעמוד הימיני עמ' קסח פסקה א' בגלל השגה זו, יצא לידון בדבר חדש שלדעת הרמב"ם אין חייב ב"נ מיתה על איסור ע"ז, והדברים פשוטים וברורים כפי שנכתב בהמשך.

שעברו בכך על איסור תורה או איסור רבנן, אלא כעס על כך שהביאוהו בסכנה וכי מאחר שהדבר לא היה מוטל עליהם אסור היה להם לסכנו. ועוד שאולי חזרו בתשובה והתגיירו באמת ואולי ישבו אל ה' ונמצא שהרגום בחינם.

נמצאנו למדים מכאן שב"נ שעבר על ז' מצוות וחזר בו והתגייר או הפך לגי'ת אין לדונו על מעשי העבר. ואם אכן בני שכס היו חוזרים בהם מכל מעשיהם באמת ובתמים לא היתה הצדקה למעשי שמעון ולוי.

קושיות הר"ן ומהר"ל על הרמב"ם והתשובות עליהן:

הר"ן בחידושיו לסנהדרין דף נו וכן המהר"ל בגור אריה בפרשת הריגת בני שכס הקשו על הרמב"ם מדוע התחייבו אנשי שכס מיתה הרי היו אנוסים שכן פחדו מחמור נשיא הארץ? וכמה תשובות לדבר בחז"ל ובדברי המפרשים.

בספר הישר, נמצא כתוב (עיין תורה שלמה שם נב):

"...החנם (תשובת יהודה ליעקב אביו) הרגו שמעון ולוי את כל יושבי שכס? הלא על אשר ענה את אחותינו... ואין איש מיושבי עירו דובר אליו דבר למה תעשה זאת?"

רואים אנו שאנשי שכס אכן יכלו למחות ולהתריע אך העדיפו לשתוק וע"כ נתחייבו מיתה.

עוד מובא שם בהמשך מספר הישר שגמלה בליבם של אנשי שכס להרוג את בני יעקב וכאשר נודע הדבר לבני יעקב נזדרזו והרגו אותם. כמובן שזה הסבר נוסף שאינו עולה בקנה אחד עם דברי הרמב"ם כי לדעתו הרגום בגלל גזלת דינה.

ובמדרש שכל טוב, (גם שם בתורה שלמה):

"אשר טמאו את דינה אחותם" – מלמד שכולם היו בעצה לטמאה". רואים אנו שלא רק שלא מחו נגד המעשה אלא אף היו שותפים למעשה. ועפ"י דברים אלו כתב בספר משנה כסף לרבי יוסף אבן כספי וז"ל: "אשר טמאו" – בזה סרה כל תלונה, אחרי שנותן התורה העיד, כי יד כולם היתה במעל, וכדאי הוא לסמוך עליו, והנה ידוע מיני הסיבות בפועלים ושינוייהם. ופירש יחזקאל (ג. יח) "ולא הזהרתו ולא דברת להזהיר רשע מדרכו... ודמו מידך אבקש", עוד כתוב בתורה ענין עיר הנדחת (שהורגים כל אנשי העיר גם אלו שלא חטאו בפועל) ומה שאמר יפתח לכלל גלעד (שופטים יא. ז. שהאשים את כלל גלעד בגירושו למרות שרק בני משפחתו עשו זאת) – [ויעויין גם בתורה תמימה שם אות ח].

וכך כתב הרלב"ג:

"והנה לא היה אפשר להרוג שכם אם לא בזה האופן. כי אם יהרגוהו לבדו ינקמו נקמתו אביו וכל יושבי עירו. וידם גם כן היה במעל כי היה בידם למחות לו לעשות הפועל המגונה. או מפני שלא השתדלו שיהיה נהרג עליה כמשפט ולזה הרגו כולם.

וכן האור החיים הקדוש כתב שבני שכם סייעו בגניבת דינה. ועוד כתב שמתחילה שמעון ולוי לא התכוונו להרוג כולם אלא רק להציל את דינה, אבל בני העיר מנעו מהם הצלת דינה ולא היתה להם ברירה אלא להרוג כולם. ובמלבי"ם הוסיף שבני שכם מלו עצמם רק כדי שיוכלו לגזול את רכוש יעקב בכל עת כי נתנו עיניהם בעושרו (וכן משמע מתוך הכתובים).

ומהר"ל תירץ קושיתו וכה כתב:

"ונראה דלא קשיא מידי, משום דלא דמי שני אומות, כגון ישראל וקנענים שהם שני אומות כדכתיב והיינו לעם אחד. ומתחילה לא נחשבו לעם אחד ולפיכך הותר להם ללחום כדין אומה שבאה ללחום על אומה אחרת שהתירה התורה... אע"ג דלא עשה רק אחד מהם, כיון דמכלל העם הוא, כיון שפרצו הם תחילה, מותרים ליקח נקמתם מהם. וה"נ כל המלחמות שהם נמצאים, כגון צרור את המדינים וכו' – אע"ג שהיו הרבה שלא עשו אין זה חילוק. כיון שהיו באותה אומה שעשתה רע להם, מותרין לבוא עליהם למלחמה וכן הם כל המלחמות".

סכום כללי

1. ההורג גר תושב ואינו צריך לומר עובד כוכבים אינו נהרג בב"ד.
2. בהריגת גר תושב יש משום אסור תורה. י"א שהאיסור הוא לא תרצח, וי"א שהאיסור נובע מהדין להחיותו.
3. בשעת מלחמה קיים הכלל טוב שבגויים הרוג. הגדרת שעת מלחמה לפי הכנסת הגדולה היא:
 - א. אם הגוי שייך לאותה אומה הנמצאת אתנו במצב מלחמה, למרות שהוא עצמו אינו נלחם בנו באותו זמן.
 - ב. כבר נסתיימה המלחמה אך המנוצחים לא קיבלו עדיין עליהם שבע מצוות בני נח³⁹, אמנם מרבנו בחיי לא משמע כך אך דבריו דחוקים.

39. יש לעיין עפ"י הגדרה זו, מה דינם של הערבים היושבים בשטחי יהודה, שומרון ועזה. האם משתייכים הם לאומות הנמצאות אתנו במצב מלחמה או לאי או הנכנסים הם תחת ההגדרה

4. בן נח השומר ז' מצוות שאינו ג"ת יש אסור להרגו.
 לדעת רבנו יונה (סנהדרין נז' ע"א) היראים השלם (סימן קעח). הגהות אשרי (ע"ז פ"ה סי' ה), הבי"ק, הדי"מ, המהרש"ל, החינוך, הסמ"ע, הטי"ז, הבי"ח, עמודי אור (סימן קנח), המאמר מרדכי (סימן קנח) ועוד הרבה אחרונים האיסור הוא מדרבנן⁴⁰.
 לדעת אברבנאל על התורה (דברים כג, טז), ראב"ן (בי"ק קיג, והטלנו ספק בדבריו), רבנו בחיי (פרשת בשלח), צדה לדרך (דף סט ע"א), ילקוט מעם לועז (פרשת יתרו), משך חכמה (שמות כא, יד, והתקשנו בדבריו), משפטי עוזיאל (או"ח תנינא יד והסתפקנו בפסקו), יש בהריגתו איסור דאורייתא.
5. בן נח שאינו שומר ז' מצוות :
 י"א שאין אסור להורידו במקום שאין איבה, וי"א שיש בזה איסור מדרבנן וכן הכריע החזו"א.
6. ההורג בן נח שאינו שומר ז' מצוות פטור שהרג גברא קטילא.
7. אין חובה לדון עכו"ם שעבר על אחת מז' מצוות אם הם רגילים לעבור על מצוות אלו (חזו"א), אך במצוות שגם הם גזורים בהם צריך לדונם ומצוה לדונם ולדעת החזו"א עפ"י שני עדים כשרים.
8. עכו"ם שחזרו בהם ממעשיהם הרעים וקיבלו עליהם ז' מצוות אין חובה לדון אותם על מעשי העבר.

השניה של הכנה"ג? האם הערבים המזדהים עם אש"ף ורואים בו את נציגם הופכים עי"כ לחלק מארגון טרור הנלחם בנו? ואם ערבים הרואים במדינות ערביות אחרות את נציגיהן משתייכים בכך לאותן אומות הנמצאות אתנו במצב מלחמה? והאם הגדרת מצב מלחמה מבחינה הלכתית זהה להגדרת מלחמה מבחינה מדינית. שכן ירדן וסוריה וכל השאר נמצאות אתנו במצב מלחמה מבחינה מדינית. האם גם כך מבחינה הלכתית? ורבי ורבני המדינה צריכים להכריע בכך.

40. ועי"כ לא חל בזה מה שכתב הרמב"ם בהלכות רוצח וז"ל: 'וכל אלו הרצחנים וכו' ויצא בהן שאינן מחוייבין מיתת בי"ד, אם רצה מלך ישראל להרגם בדין המלכות ותקנת העולם – הרשות בידו'. כי הרמב"ם מדבר באלו שעברו על אסור לא תרצח ואי אפשר להרגם בבי"ד.